ד׳ פעו

25

אלול תשנ״ו חודשלעכער זשורנאַל פאַר ליטעראַטור אויגוסט 1996

דִי פֶּן 25

אלול תשנ"ו \ אויגוסט 1996

רעדאַקטאָר:
הירשע־דוד קאַץ

פֿאַרוואַלטונגס־רעדאַקטאָר:
געאַדי עסטרייך

רעדאַקציע:
מאיר באָגדאַנסקי
אליקום־געצל קלעפפיש
דוב־בער קערלער

קאָרעספּאָנדענץ:
The Yiddish Pen
Golden Cross Court
4 Cornmarket
Oxford OX1 3EX
England

אָפּצאָל:
£33 ($49) א יאָר
מיט לופט, אומעטום

טעלעפֿאָן:
(+) 44 1865 798989

פֿאַקס:
(+) 44 1865 798987

עלעקטראָניש:
yiddishstudies@
oxf-inst.demon.co.uk

געגרינדעט פון דער
משפחה מאַבאַטשניק
צום אָנדענק פון
יידיש שרייבער
און דערציער
מענדל מאַבאַטשניק
(1894 — 1975)

פֿאַרלאָג „דריי שוועסטער"

פּאָעזיע

יאָני פּיין:
איך דערזע זיך אַליין 1

קריטיק

עמנואל ס. גאָלדסמיט (ניו־יאָרק):
די פּאַרשיידענע וועלטן פון יאָני פּיין 6

פּראָזע

יאָני פּיין:
אַ טישל פֿאַר צוויי 10
די אומבאַאַנטע 15

קריטיק

ראָבערט מאיראָן (ניו־יאָרק):
יאָני פּיין און זיין קונסט 25

קונסט

יאָני פּיין:
דער קינסטלער און זיין צייט 29

קהילת יעקב פון דער משפחה מאַבאַטשניק
מיינקע, רבקה און הירש־דוד

הילע:

יאָני פּיין אין אָקספֿאָרד, 1995. פֿאָטאָ פון איסידראָ ראַמירעז.
צום סוף — יאָני פּיין, „די פּיר רייטער פון דעם אַפּאָקאַליפּס".

יאָני פּיין איז געבאָרן געוואָרן אין קאַמענעץ־פּאָדאָלסק, אוקראַינע, אין 1914. אין די פּריע קינדער־יאָרן געוואוינט אין דניעפּראָפּעטראָווסק. אין 1923 איז זיין משפּחה אריבערגעפֿאָרן פון ראָטנפֿאַרבאַנד קיין ווילנע, וואָס האָט דעמאָלט געהערט צו פּוילן. אין ווילנע האָט ער זיך געלערנט אין אַ יידישער שול און, שפּעטער, אויף דעם קונסט־פֿאַקולטעט פון ווילנער אוניווערסיטעט. אין 1936–1939 האָט יאָני פּיין געוואוינט אין וואַרשע, וואו ער איז געווען אַ לערער פון קונסט און יידישער ליטעראַטור. בעת דער מלחמה איז ער געווען אינטערנירט אין ראָטנפֿאַרבאַנד, אָבער אים האָט זיך איינגעגעבן צו אָנטלויפן קיין יאַפּאַן, פון וואָנעט ער איז געווען דעפֿאַרטירט קיין שאַנכיי. נאָך דער מלחמה האָט ער עמיגרירט קיין מעקסיקע, וואו ער איז געווען הויך אָפּגעשאַצט אַלס קינסטלער: אין הויפּטשטאָטישן פּאַלאַץ פון קונסט איז געווען אָרגאַניזירט אַן אויסשטעלונג פון זיינע בילדער; ער האָט אויך אָנגעמאָלט אַ ריזיקע פרעסקע געווידמעט די קרבנות פון דער מלחמה. זינט 1952 וואוינט יאָני פּיין אין ניו־יאָרק, וואו ער ווערט אַ פּראָפֿעסאָר אין האָפֿסטראַ אוניווערסיטעט. זיינע בילדער ווערן אויסגעשטעלט אין ניו־יאָרקער וויטני מוזיי פון מאָדערנער קונסט.

יאָני פּיין איז אַ באַוואוסטער יידישער דיכטער און פּראָזאַיקער, לאָורעאַט פון דער איציק מאַנגער און אָנדערע פּרעסטיזשפּולע ליטעראַרישע פּרעמיעס. ער שטייט בראש פון דעם אַלווועלטלעכן יידישן קולטור קאָנגרעס און איז דער רעדאַקטאָר פון „צוקונפט", וואָס איז די עלטסטע יידישע צייטשריפט אין דער גאָרער וועלט. יאָני פּיינס אַמערסטן רעפֿרעזענטאַטיווע ביכער זיינען „גוטע אורחים" (לידער, „ישראל בוך": תל אביב 1983) און „ניו־יאָרקער אַדרעסן" (דערציילונגען, „דריי שוועסטער": אָקספֿאָרד 1995).

איך דערזע זיך אַליין

יאָני פיין

דאָקומענטן

כ׳האָב זיך, איין טאָג, אומגעקערט
צו מיין שטאָט
און צו אַן אויסגעברענטער היים.

כ׳האָב פאַרבייגייער אָפּגעשטעלט,
גערעדט צו זיי,
אָבער זיי אַלע
זיינען נאָכן גרויסן חורבן געקומען
און די גאַנצע שטאָט
פאַר זיך צוגענומען.

כ׳האָב ניט געוואוסט געגוי,
וואָס כ׳וויל פון זיי אויסגעפינען,
כ׳האָב קיינעם דאָ מער
ניט ליב געהאַט,
און אויך קיין שנאה
צו קיינעם ניט געטראָגן,
אַלע פנימער דאָ האָבן
געשטעמפלטע דאָקומענטן פאָרגעשטעלט,
וואָס האָבן מיך איבערצייגט,
אַז עפּעס איז ניט גלייך מיט דער וועלט
און אַז קיין זאַך וועט קיינמאָל
די קרומקייט ניט אויסגלייכן.

דאַן האָט אַ פויגל
מיך צוריק פאַרטראָגן

צו אַ פרעמד,
וואָס איז מיין היים געוואָרן.

זינט דאַן פֿאַסירט
צוויי, דריי מאָל אַ יאָר —
און כ׳דערזע זיך אַליין
ווי אַ געשטעמפלטן דאָקומענט,
אָבער אין וואָס
ער וויל מיך איבערצייגן
קען איך ניט דערגיין.

פאַרשעמטע ווערטער

אין גאַנג פון יאָרן
לעבן מיר אָן זאַכן, וואָס ווערן אַלט
און איבעריק,
און מיר נעמען איבער זיי פאַלן,
אָבער מיר ווערן פון זיי ניט פּטור,
מיר פאַרשטעקן זיי אין ווייטע ווינקלען
וואו מיר ווילן זיי, מסתמא,
קיינמאָל ניט אָפּגעפינען,
ס׳איז אונדזער אופן פון פאַרלייקענען,
אַז ס׳שטאַרבן איז ענדגילטיק.

עס זיינען אויך ווערטער דאָ —
גרויסע, טייערע ווערטער,
וואָס מיר האָבן יאָרן און יאָרן געוווצט
און וואָס מיר נוצן מער ניט,
און ווילן קיינמאָל מער ניט נוצן,
ווייל ס׳לעבן האָט זיי פאַרשעמט,
אָבער מיר האָבן מורא
זיי צו פאַרגעסן,
און מיר באַהאַלטן זיי

אין ווייטע ווינקלען פון זכרון
פאַר דער צייט,
וואָס וועט קומען נאָך אונדז.

אַ טראָפן בלוט

נאָך יאָרן פון מי
פון שטייגן און פאַלן
האָט דער מאָלער זיך פאַרמאָסטן
אויפן בילד פון לעצטן סך־הכל;
איין טיר האָט צו אַ צווייטער טיר געפירט.

אַ וויים האָט זיך געשטרעקט צו ווערן אַ טויב
און ניט געוואָלט אָנלעבן אַ מאָנן,
אַ שפּיגל האָט אין אַ שפּיגל אַרײַנגעקוקט
און ניט געוואוסט ווער ער איז — די פלאַך,
אָדער די פּאָרמען, וואָס די פלאַך האָט אָפּגעשלאָגן.
אַ ווינט האָט זיך דערגרייכט אין אַנטלויפן
און ניט געוואָלט קיין ציניקער ווערן,
אַ געדאַנק איז אַראָפּ פון זינען
פונעם פּרואוו זיך אָן ווערטער דערקלערן.

איין טיר האָט צו אַ צווייטער געפירט
און אַלע זיינען זיי געווען אָפן
און דער אָפן האָט ניט געוואוסט
וואו ער געפינט זיך.

אָבער איך בין אַ טראָפן בלוט
האָט דער מאָלער אויסגעשריגן.

וואָרט

אַ פּאָעמע האָט זיך
אין דער לאַנדשאַפט,
ווי אַ קנאָספּ צעעפנט,
און ביי מיר געוומען מאָנען
זי אין וועלטער איבערזאָגן,
און כ׳האָב
ווי אין אַ חלום, נאָכגעגעבן:
אַ טייכל איז באָרווען,
ווי אַ קינד פּלאַפּלענדיק,
צו אַ דערפל געלאָפן.

אַ סאָסנע־וועלדל,
האָט אויפן האָריזאָנט
וועלפיש געדרעמלט
מיט אירן אויג אָפן.

אַ קיילעכדיקע הירן
איז אין שווייסן אָפּגעגאַנגען,
און גאָלד איז געווען
אין יעדן טראָפּן.
. . . . . .
פאַרוואָס דאַרף לאַנדשאַפט לשון,
און פאַרוואָס איז מיין גוף
אַ וועלטערבוך?

וער וויסט?
אפשר וואָלט די וועלט אָנעם וואָרט
זיך אינגאַנצן פאַרזען,
אפשר וואָלט אָנעם וואָרט
אַפילו דער „גאָרנישט" ניט געווען.

נעסט

אַ טישל מיט אַ לויזן פוס,
אַ שמאָל אייזערן בעטל
מיט אַ קאָלדרע, וואָם קען מער ניט
די לענג פון נעכט פאַרדעקן,
אַ מאַנטל אויף אַ הענגער
מיט אַ נערוועזן, רעכטן ארבל,
אַ צעעפנט ביכל
מיט אַ זונפאַרגאַנג אין גראָע פאַרבן,
און נאָך עפעס — אַ פוסט רעמל,
וואָם בענקט נאָך אַ פאָטאָגראַפיע,
וואָם געדענקט מער גאָרניט.

און אינמיטן צימער
ס׳רויטע טעפּעכל אָפּגעריבן
פון אומצאָליקע טריט,
מאַכט קאָנקרעט
די אַוועקגעגאַנגענע צייט.

כ׳וואָר קיינמאָל ניט מיד
איבערצורוקן די קעגנשטאַנדן אַרום מיר.
אָט נאָענטער צום פענצטער,
כדי מיטן הימל־בלוי
פאַרדעקן די גראָע רוטין,
אָט נאָענטער צו דער טיר,
אָט צום זייגער, אָט צום גרויסן, לוידיקן צימער,
רעזערווירט זינט יאָרן פאַר יום־טובדיקע געסט.

אַ מענטש איז ניט קיין פויגל
ר׳קען אויסבויען וועלטן אין אַ פוסטער נעסט.

די פאַרשיידענע וועלטן פון יאָני פיין

עמנואל ס. גאָלדסמיט

דער באַגאַבטער מאָלער יאָני פיין, וואָס האָט אין 1983 אַרויסגעגעבן אין ישראל אַ באַנד פון זיינע געזאַמלטע לידער „גוטע אורחים" (פאַרלאַג „ישראל בוך"), האָט פאַראַיאָרן אָפּגעדרוקט אין דעם אָקספאָרדער פאַרלאַג „דריי שוועסטער" אַ באַנד דערציילונגען, „ניו־יאָרקער אַדרעסן".

יאָני פיין איז אַ מושלם וואָס צייכנט זיך אויס אויף אַלע געביטן פון זיין טעטיקייט — מאָלעריי, דיכטונג און קינסטלערישע פראָזע. צו דעם אַלעם מוז מען צוגעבן אַ ער איז אויך אַן אומדערמידלעכער קעמפער פאַר דער חשיבות פון לשון יידיש און דער יידישער קולטור.

פיין איז געבאָרן געוואָרן אין 1914 אין קאַמענעץ־פּאָדאָלסק (אוקראַינע). צו צען יאָר איז ער אַריבער מיט דער משפּחה קיין ווילנע. דאָרט לערנט ער זיך אין אַ יידיש־וועלטלעכער שול און גימנאַזיע. ער קומט אונטער דער לעבנסלאַנגער השפּעה פון זיין לערער, דעם גרויסן יידישן דיכטער משה קולבאַק, און הייבט אָן שרייבן לידער. נאָכן פאַרענדיקן דעם קונסט אָפּטייל פון ווילנער אוניווערסיטעט געפינט ער זיך אין וואַרשע. בעת די מלחמה יאָרן פאַרוואַלגערט ער זיך קיין רוסלאַנד, יאָפּאַן און כינע. אין שאַנכיי דרוקט ער זיינע לידער אין י. ראַפּאָפּאָרטס „אונדזער וואָרט". אין 1947 קומט פיין קיין מעקסיקע וואו ער וועלט אַ לערער אין אַ יידישער שול, ניט אַרויס אַ באַנד לידער, „אַ תליה אונטער דער שטריק", און דערווערבט זיך אַ נאָמען ווי אַ מאָלער. אין דעם נאַציאָנאַלן מוזיי פון מעקסיקע האָט ער אַ רעטראָספּעקטיווע אויסשטעלונג פון זיינע בילדער. ער רעפּרעזענטירט דאָס לאַנד אויך אויף אינטערנאַציאָנאַלע אויסשטעלונגען.

פיין קומט קיין אַמעריקע אין 1953. דאָ האָט ער מערערע אויסשטעלונגען און ווערט פּראָפּעסאָר פון קונסט אין האָפּסטראַ אוניווערסיטעט. זיינע לידער און דערציילונגען ווערן פאַרעפנטלעכט אין די זשורנאַלן „די צוקונפט", „די נאָלדענע קייט" און „אונדזער צייט". ער שפּילט אַ וויכטיקע ראָלע אין דעם יידישן קולטור לעבן — אי אַלס מיט־פרעזידענט פון דעם אַלוועלטלעכן יידישן קולטור קאָנגרעס, אי אַלס מיט־רעדאַקטאָר פון דער „צוקונפט". אים ווערט צוגעטיילט די פרעסטיזשפולע מאַנגער פרעמיע, ווי אויך אַנדערע ליטעראַרישע פרעמיעס.

*

דאָס בוך „ניו־יאָרקער אַדרעסן" באַשטייט פון איין און צוואַנציק לענגערע און קירצערע דערציילונגען. אמת, די לענגערע זיינען קיינמאָל ניט צו לאַנג, און די קירצערע פאַרשאַפן בייַם לייענער אַ דורשט נאָך מער. דאָס זיינען ניט קיין דערציילונגען וואָס לאָזן זיך אויס מיט אַ גליקלעכן סוף אָדער מיט אַ מוסר־השכל. זיי זיינען גיכער בילדער אָדער פאָטאָגראַפיעס וואָס מאָנען בייַם לייענער, ער זאָל זיך אַרייַנטראַכטן, זיך פאַרטיפן און אפשר אַליין פאַרענדיקן דעם סיפור־המעשה. די מערסטע דערציילונגען האָבן צו טאָן מיט יידן פון דער שארית־הפּליטה וואָס וואוינען אין ניו־יאָרק, מיט זייערע משפּחות און באַקאַנטע. הגם זיי האָבן זיך שוין איינגעבירגערט אין אַמעריקע, לעבן זיי נאָך אַלץ מיט געדאַנקען

דער מחבר איז פּראָפּעסאָר פון יידישער און העברעאישער ליטעראַטור אין קווינז קאָלעדזש בייַ דעם ניו־יאָרקער שטאַט־אוניווערסיטעט.

וועגן פּוילן און וועגן דעם חורבן. צווישן זיי געפּינען זיך מאָלער, שרייבער און אַקטיאָרן וואָס שטעלן מיט זיך פּאָר אַ מין „סייסמאָגראַף" פון די נשמות פון די געליטענע ברידער און שוועסטער זייערע. מיר באַגעגענען זיך אין בוך אויך מיט מענטשן פון אַנדערע עטנישע גרופּעס וואָס באַטייליקן זיך אין דעם סימפּאָנישן אָרקעסטער וואָס רופט זיך „אַמעריקע".

יאָני פּין קען אויסגעצייכנט די קונסט פון דערציילן אַ מעשה. ער קען אויך מיט עטלעכע פּילנקע שטריכן באַמאָלן זיינע העלדן אָדער באַשרייבן אַ סיטואַציע. אָבער דאָס וויכטיקסטע אין זיינע דערציילונגען איז דאָס וואָס דער דערציילער לאָזט אונדז אַריין אין די אינעווייניקסטע קעמערלעך פון זיינע אייגענע געדאַנקען און גפֿילן. מיר באַקענען זיך מיט אַ טיפּ־פּילנדיקן און טיפּ־טראַכטנדיקן ייד פון אונדזער צייט. עס איז כדאי מיט אים צו פאַרברענגען עטלעכע שעה און זיך דורכשמועסן מיט אים. די דערציילונגען לייענען זיך טאַקע ווי וואַרעמע שמועסן אָדער מעדיטאַציעס וועגן קולטור, קונסט, מענטשלעכער אינטימקייט, יידישע און אַלגעמיין־וועלטלעכע פראָבלעמען, אַקיצור — וועגן לעבן און מענטשן בכלל.

אין זיינעם אַן עסיי וועגן מאַרק שאַגאַל שרייבט יאָני פּין די וויטערדיקע ווערטער וואָס זיינען חל אויף שרייבער אַזוי גוט ווי אויף מאָלער און זיכער אויף אייגעם וואָס איז אַליין ביידע זאַכן צוזאַמען — אַ מאָלער און אַ שרייבער:

> אַ גוטער מאָלער וויזט אונדז דאָס נאָענטע און באַקאַנטע אויף אַ נייעם אופן. אַ גרויסער מאָלער מאַכט דאָס וויטע און באַקאַנטע נאָענט. אַ גוטער מאָלער איז אַ פריינט מיט וועמען עס איז האַרציק־גוט צו פאַרברענגען אַ שעה אָדער צוויי. דער גרויסער מאָלער איז אַ סודותדיקער גאַסט, וואָס קאָן אַ רגע פאַרוואַנדלען אין אַן אייביקייט. און צי מיר פאַרברענגען מיט אים אַ טאָג, אַ יאָר, אָדער פערציק יאָר — דאָס מיסטעריעזע פאַרשווינדט קיינמאָל ניט.

פיינם שטענדיקע טעמע איז די נאָכווייענישן פונעם חורבן, דאָס היסט ניט אַזוי די גרויל פון חורבן גופא ווי די נאָכקלאַנגען און ווידער־קולות פון חורבן אין די נשמות פון די וואָס האָבן אים דורכגעמאַכט און זיינען פסיכאָ־לאָגיש דערשיטערט געווארן פון דעם ליקוי־נאָט און ליקוי־מענטש. אין איין דערציילונג שרייבט ער וועגן דעם העלד אַז

> די וואָלקן־קראַצערם פון יענער זייט איסט־ריווער האָבן אים געהאַלטן אין איין פאַר־זיכערן אַז איראָפּע איז אַ זאַך פון דעם ווייטן עבר. אמת, אין זיינע חלומות איז ער נאָך אַלץ מיט רעגלמעסיקער אָפּטיקייט גלאָפּן אין צעפּליקטע שיך איבער בראָכ־וואַרג און גפּילט אין רוקן דעם אייזיקן ווינט פון שרעק, אָבער ווי נאָר ער האָט אויפגע־ריסן די אויגן, איז דאָס אַלץ פאַרשוואונדן.

אין אַ צווייטער דערציילונג שרייבט ער וועגן אַן אַמעריקאַנער יידישן זעלנער אַז

> דאָס וואָס ער האָט געזען אין לאַגער האָט אים, ווייזט אוים, איבערגעבויגט, אַז דער מענטש איז פון נאַטור אַ מערדער, און אַז ער וועט זיך ניט איינשטיל אַזוי לאַנג, ביז ער וועט אַליין דערמאָרדעט ווערן. יעדער געדאַנק אַז די וועלט האָט אַ קיום איז, וועדליק אים, געווען ניט מער ווי אַ בלינד איינרעדעניש.

דער רים צווישן די דורות ביי דער שארית־הפּליטה און זייערע קינדער איז באַזונדערס שאַרף פאָרגעשטעלט אין אַן אַנדער דערציילונג:

> דעם פאָטערס נאָענטע באַקאַנטע, פּליטים ווי ער, האָבן געוואָלט, אַז זייערע זין און

טעכטער זאָלן זיין דאָקטוירים, אינזשענירן, אַדוואָקאַטן, פּראָפעסאָרן. דער חלום פון די עלטערן איז אויך געווען דער חלום פון די קינדער. וועלן דער מאָרגן איז געווען אַ היינט, און דער חלום איז דערגרייכט געווארן — איז קיין נייער ניט אויפגעקומען, און די פאַרבינדונג צווישן עלטערן און קינדער איז צוערשט לויז געווארן און אַ ביסל שפּעטער האָט זי זיך איבערגעריסן.

אין דעם מח פונעם שרייבער פון די שורות זיינען איינגעקריצט די פּשוטע וועלטער פון אַ יידישער תּפילה וועלכע עם זאָגט איינער פון פיינם העלדן:

גאָטעניו, טאַטע זיסער, האָב רחמנות אויף דיינע קינדער, פאַרלאָז זיי ניט, פאַרשטוים זיי ניט, דריי זיך צו זיי ניט אוים מיט דער פלייצע. אָ גאָטעניו, טאַטע זיסער, דו ביסט אַלץ וואָס מיר פאַרמאָגן און האָבן אין דער פינצטערער שעה.

צו אַ גאָר הויכער מדרגה אין דער דערציילונג „די פאַרמאַכטע טיר". וועלן דער גרויסער פּוילישער פּאָעט, יוליאַן פּיאַסט, אַן אַסימילירטער און געשמדטער ייד, בעט דעם הויפּט־העלד פון דער דערציילונג אויפקלערן וואָס מיינט פאַר אים די יידישע געשיכטע, קלערט דער העלד צו זיך:

איך האָב פון די פּריסטע יאָרן, ווי אַלע יידישע קינדער אין פּוילן, געלעבט מיט טאַטע־מאַמע און מיט אונדזער געשיכטע. אָבער ווי קאָן מען אַשטייגער אַן אָרגאַנישע מילדקייט, אַ וויסן פון האַרצן, אַ מאָדנע געמיש פון אוראַלטן הונגער און אוראַלטער זעט — פאָרמולירן שטייענדיק אויף אייַן פוס? אָבער איך האָב געמוזט עפּעס זאָגן און איך האָב אויסגעשעפּטשעט:
— מיין געשיכטע . . . אונדזער געשיכטע איז אַ גאַנג, וואו די אייביקע וויזיע פון דער צוקונפט פאַרטיטשט דעם עבר און וואו דער היינט איז בלויז אַ הענג־בריק פאַרפעסטיקט צו ביידן.

*

וועלן מיר דערנענטערן זיך צו יאָני פיינם אויפטוען בכלל, דאַרפן מיר נאָכאַמאָל באַטראַכטן די אונטערשיידן צווישן דעם פלאַסטישן און דעם שריפטלעכן אין קונסט. און וועלן מיר טרעטן צו צו זיינע שריפטן דאַרפן מיר באַטראַכטן די אונטערשיידן צווישן דיכטונג און פּראָזע. דעם ערשטן ענין וועלן מיר איבערלאָזן אויף אַן אַנדער געלעגנהייט. וועגן דעם צווייטן וועלט זיך זאָגן אָט וואָס: אין אַ צייט וועלן די דיפערענצירונג צווישן דיכטונג און פּראָזע קאָן ניט געשטעלט ווערן אויף שפּראַך, מעטריק, אָדער גראַם, אונטערשיידט זיך די דיכטונג פון דער פּראָזע איבערהויפּט מיט די דריי עלעמענטן פון צמצום, פּעריפּראַזעם אָדער דעם אומדירעקטן צוגאַנג, און פון ניט דערזאָגטקייט אָדער שווייגן.

פיין באַהאַנדלט כמעט די זעלבע טעמעס אין זיינע לידער ווי אין זיינע דערציילונגען. אין די דערציילונגען קאָן ער אויסגעצייכנט די מלאכה פון דערציען דעם סיפור־המעשה אויף אַן אינטערעסאַנטן אופן. אין די לידער, פון דער אַנדערער זייט, איז ער מגלה טפח ומכסה טפחיים. ער איז אַ מומחה אויף דעם אומדירעקטן צוגאַנג און ער כישופט אַריין דעם לייענער און מאַכט אים פאַר אַ שותף צו דער שאַפונג דורך זאָגן און ניט דערזאָגן, דורך רמזים און דורך שווייגן.

די יידישע טעמע שפּילט אַ וויכטיקע ראָל ביי פיין. אָט שרייבט ער:

צווישן אַלע נעכט
איז דאָ אַ יידישע נאַכט,
און צי דער מלך איז גוט, צי שלעכט,
אַ מאַמע וואַרט.

פריינטלעך מורמלט דער קוימען:
„ווער ניט צו שנעל אוים קינד,

גרויסע בייטן אוים טרוימען
פֿאַרן ווינט."

צוזאַמען מיט דעם גייט די טעמע פון יידיש:

וויי מיין לשון
וויי וויניק־ווער איצט רעדן —
רעד איך צו זיך אַליין
מער ווי עס פּאַסט פֿאַר אַזאַ איינעם
וואָס איז נאָך אַלין ביים פּולן זינען.

און האַנט ביי האַנט מיט די צוויי טעמעס
גייט די טעמע פון יידישער ליטעראַטור.
„אפשר", פֿרעגט פּיין, „זיינען יידישע דיכטער
האָלעווען־שקעס, וואָס טשאַדען ביים לעבן,
אָבער אין דער געשיכטע פֿלאַקערן זיי אויף
און ברענען?"
פּיין שילדערט ווי עס פֿיניקט אים דער צער
און דער יאוש:

יעדער נאַכט קומען געסט צו מיר
און פֿאַרפֿילן מיין הויז,
איך רעד צו זיי און טענה
ביז די שטערן גייען אויס:
„טייערע, כ׳בין פון אייך ניט אַנטלאָפן,
כ׳בין אַהער געקומען אַ מאָנומענט
אויפצושטעלן,
אָבער מיין צער האָט קיינעם ניט גערירט
און איך בין פֿראָסט און פֿשוט קיינעם ניט
געפֿעלן.
אַ האַנט האָט פון מיין לעבנבוך
אַרויסגעפֿליקט דעם מיטן
און כ׳לעב מיט אַלץ,
וואָס איך האָב אויסגעמיטן."

מיטן כח פון ווערטער ראַטעווען זיך פּיין
פון אומגלויבן, פּעסימיזם און יאוש.

וויי קאָן תּפילות האָבן
אַ פֿאַרשטשעמעטע זאַך?
איך שטיי פֿאַר דיר וויסט,
אַ שקלאַף פון מיין שפּראַך.

די ווערטער זיי קומען
ווען זיי ווילט זיך אַליין,
זיי שלוכצן און מאָנען
כאָטש כ׳שטום, ווי אַ שטיין.

זיי רייסן דעם הימל
און נעמען פֿאַלן:
ליכט אינעם בלוט,
בלוט אין די שטראַלן.

דורך ווערטער געפּינט פּיין זין אין אַ וועלט
פון אומזין און שיינקייט אין אַ וועלט פון
טרויער. ווי ער דריקט זיך אויס, לעבט ער אין
אומזיניקע טעג אין נעצן פון זינפולע ווערטער.
אָן דעם זינפולן וואָס ווערטער שאַפֿן, זאָגט ער,
איז אַפילו טרויעריק דאָס גליק. כאָטש דער
רעגן מאַכט אַז די בלוט זאָל בליען, גיבן איר
ווערטער אַ געזיכט.

איך האָב פּריינט, באַקאַנטע, ביכער, אַ
וואַזאָן מיט בלומען
אָבער וואָס איך האָב איז ניט איך, כ׳האָב
אין דעם וואָס האָט מיך.
כ׳בין אין ווערטער, וואָס שרייען אַפֿילו ווען
זיי שטומען,
כ׳בין אין דעם געלויף פון זיך צו זיך.

לויט ראָבערט פֿראָסט, הייבט זיך אָן אַ ליד
מיט פֿאַרגענגן און ענדיקט זיך מיט חכמה.
יאָני פּיין צייכנט זיך אויס מיט זיין דיכטערישן
עפּיגראַם וואָס אַנטהאַלט די חכמה פון
פּשוטקייט און די פּשוטקייט פון חכמה.

איך בין דאַנקבאַר פֿאַר קאָנען זיין דאַנקבאַר,
פֿאַר איילן זיך כאָטש קיינער האָט מיך ניט
פֿאַרבעטן,
פֿאַר אַ צאַרטקייט וואָס קאָן אַ האַרטקייט
פֿאַרבייגיין,
פֿאַרן חלשן אינמיטן פון אַ קריגעריי זיך
איבערצובעטן.

צו דער דערשיינונג פון זיינע דערציילונגען
באַגריסן מיר יאָני פּיין און ווינטשן אים נאָך אַ
סך פרוכפּעריקע און שעפּערישע דערגרייכונגען
אין מאָלעריי, דיכטונג און קינסטלעריש־שער
פּראָזע.

אַ טישל פֿאַר צוויי

יאָני פיין

ס׳איז געווען אַ קאַלטער,ווינטערדיקער אָוונט. איבער די דעכער איז געהאַנגען אַ מעטאַלענער הימל, ס׳האָט אָנגעהויבן צו שנייען.

איך בין בלויז געווען צען מינוט גאַנג פון מיין דירה, אָבער קיינער האָט אויף מיר דאָרטן ניט געוואַרט און די אָוונטיקע קעלט האָט ווי איינגעראַמט מיין אינזאַמקייט. און כ׳האָב באַשלאָסן, טראָץ דעם וואָס איך בין ניט געווען הונגעריק, אַריינגיין אין דעם קובאַנער רעסטאָראַן, וואו כ׳פלעג אָפט עסן.

דער קליינער צימער האָט געהאַט ניט מער ווי אַ צען טישלעך און זיי זיינען אַלע געווען באַזעצט. פֿאַרלעך מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ האָבן שווייגנדיק געגעסן. דאָס עלעקטרישע ליכט איז געווען טונקעלער ווי שטענדיק. כ׳האָב באַשלאָסן צו וואַרטן. אָבער דער קעלנער, וואָס האָט מיך דערקענט, האָט אָנגעוויזן מיט דער האַנט אויף אַ טישל לעבן דער קיך־טיר, וואו ס׳איז געזעסן בלויז איין פּרוי.

כ׳בין צוגעגאַנגען צום טישל און געפרעגט ביי דער פּרוי, צי דער צווייטער שטול איז פריי.

די פּרוי האָט אַ שאָקל געטאָן מיטן קאָפּ אויף יאָ און וויטער געגעסן.

כ׳האָב אויפגעהאַנגען מיין מאַנטל, צוגערוקט דעם שטול צום טישל און אַריינגעקוקט אין דער שפּייזקאַרטע.

די פּרוי האָט איבערגעריסן דאָס עסן, מיך אַ רגע באַטראַכט און דאַן געזאָגט:

— אַלץ איז דאָ ביליק און ניט שלעכט.

מערסטנטייל רעדן ניט קיין פּרויען, וואָס זיינען כמעט עלעגאַנט אָנגעטאָן און זיינען פֿאַרהעלטענישמעסיק יונג, צו צופֿעליק באַגעגנטע מענער וועגן דער ביליקייט פון דעם וואָס זיי עסן.

— יאָ, איך וויים עס, — האָב איך זיך אָפגערופן. — כ׳עס דאָ אָפט, ווייל כ׳וואוין ניט וויט פון דאַנעט.

— כ׳האָב ניט ליב דעם געגנט, — האָט די פרוי מיך איבערגעריסן. — כ׳האָב ניט ליב גאַסן אָן ביימער און כ׳האָב ניט ליב קיין הייזער, וואָס אַלע האָבן איין פנים.

די פרוי האָט אונטערגעשטראָכן געגנוי וואָס זי האָט ניט ליב. אָבער איר שטימע איז געווען מילד. איך האָב באַשטעלט „אַראָז קאָן פּאָיאָ" און די פרוי האָט געוואָלט וויסן, צי איך בין אַ קובאַנער, אָבער איידער איך האָב נאָך באַווייזן איר צו ענטפערן, האָט זי מיר געמאָלדן, אַז זי איז קיינמאָל ניט אַרויסגעפאָרן פון ניו־יאָרק, און זי האָט מיך געפרעגט ווי ניו־יאָרק געפעלט מיר.

איך האָב געפילט, אַז אונטערן אויסגעקראָכענעם עלעקטרישן ליכט געפעלט איר קיין זאַך ניט און, כדי איר צוליב טאָן, געזאָגט:

— ס׳איז אַ שוועריקייט.

— אָ, ווען כ׳וואָלט געקענט פון דאַנעט אַנטלויפן... אין עק וועלט, אַבי אַנטלויפן.

די פרוי האָט פאַרמאָגט עפעס פון אַ פראָפעסיאָנעלער אַקטריסע, אַפילו איר אויסגעשריי איז געווען טעאַטראַליש. זי איז געזעסן גלייך — אויסגעשטרעקט. אירע באַוועגונגען זיינען געווען גראַציעז — געמאָסטן. ווען ניט איר מידקייט, וואָלט מען זי געקאָנט אָננעמען פאַר אַ שיינער. זי האָט געהאַט רעגלמעסיקע שטריכן און אירע רויטע, גראָענדיקע, געקרייזלטע האָר האָבן געהאַט אַ שטיפעריקייט חן. אָבער זי איז געווען מיד, מיט אַ מידקייט, וואָס קומט ניט פון אַרבעט און אַפילו ניט פון יאָרן, נאָר פון דער וואָג פון אַנטוישונגען, און די דאָזיקע אומזעבאַרע וואָג האָט געדריקט און פאַרקריפלט איר וועזן, אַלנפאַלס, אַזוי האָב איך געפילט.

איך האָב לאַנגזאַם געגעסן מיין שפּאַנישן מאכל און געקוקט זייטיק דאָ אויף דער פרוי, דאָ אויפן גרויסן רעסטאָראַן פענצטער, וואָס איז כמעט אינגאַנצן פאַרשאָטן געוואָרן מיט שניי.

די פרוי האָט באַשטעלט קאַווע, עטלעכע מאָל געווארפן אַ בליק אויף איר זייגערל און וויידער געזומען רעדן צו מיר:

— איר זעט, איך דאַרף זיין אויף אַן אָרט, וואָס איז בלויז געציילטע מינוטן פון דאַנעט... אָבער איך וויל ניט קומען צו פרי. כ׳וויל ניט, אַז זיי זאָלן מיינען, אַז מיר גייט אין לעבן צו אַרבעטן פאַר זיי... איך האָב חלילה גאָרניט קעגן דער אַרבעט... פונקט פאַרקערט — איך האָב זי ליב, אָדער בעסער געזאָגט: איך האָב זי ליב געהאַט... אָבער דאָס אַלץ איז געווען אַמאָל... אַמאָל... איצט האָב איך די אַרבעט פיינט... ניט אַזוי צוליב דער אַרבעט אַליין ווי צוליב די מענטשן פאַר וועמען איך דאַרף אַרבעטן.

די פרוי האָט געראַדט גיך, כמעט מיט אַ וויינענדיקער שטים, אָבער

איך האָב נאָך אַלץ ניט געוואוסט אין וואָס איר אַרבעט באַשטייט. איך האָב ניט געקאָנט זיך דערמאָנען, אַז אין מיין געגנט זאָל זיין אַ נאַכט־קלוב מיט לעבעדיקע פּאָרשטעלונגען.

נאָכן האַסטיק אַראָפּשלינגען דאָס ערשטע טעפּעלע קאַווע, האָט די פרוי באַשטעלט אַ צווייטס. זי האָט ניט אויפגעהערט צו וואַרפן בליקן אויף איר האַנט־זייגערל און זיך ווי געוואונדערט, וואָס די צייט איז שטיין געבליבן.

— איר עסט דאָ אָפט? — האָב איך געפרעגט, כדי עפּעס צו זאָגן.

— ניין, אָ ניין, בלויז ווען איך קום צו דער סטודיאָ, — האָט זי אויסגעמורמלט.

— אַ סטודיאָ? — האָב איך פאַרוואונדערט איבערגעפרעגט.

— יאָ, אַ סטודיאָ, איך בין אַ מאָדעלקע... ניט קיין „מאָדע מאָדעלקע" — אויף דעם בין איך צו אַלט... אַ מאָדעלקע פאַר מאָלערייַ קלאַסן... די סטודענטן קוקן אויף מיר און פאַרפילן די לייוונטן מיט אַלערלייַ יניעס. די יניעס זיינען כמעט שטענדיק גלייכע און זיי רופן זייער מאָלעריי אַבסטראַקטע קונסט. די לערער קוקן אויף מיר אויך, פאַרציען די ליולקעס און פאַררוכטן דאַן די אַבסטראַקציעס. ווי אַזוי זיי געפינען אוים בעתן קוקן אויף מיר, ווי אַזוי צו פאַררוכטן אַבסטראַקציעס, האָב איך קיינמאָל ניט אויסגעפונען... און בכלל ווי אַזוי פאַררוכט מען עפּעס, וואָס האָט ניט אין לעבן קיין מוסטער?

די פרוי האָט זיך קענטיק געפילט געטראָפן, וואָס די סטודענטן קוקן אויף איר צעוואַקסענעם פאַררונדיקטן קערפּער און מאַכן בלויז גלייכע יניעס.

איצט האָב איך זיך דערמאָנט, אַז ניט וויַיט פון מיין גאַס האָט זיך געפונען אַ סטודיאָ. איך האָב אַפילו עטלעכע מאָל, אויף פאַרטיעס, געטראָפן דעם קינסטלער, וואָס האָט אין איר געגעבן קלאַסן: ער איז געווען אַ נידעריקער, בריים־פלייציקער מאַן מיט רויטע, אומרואיקע, מייזישע אויגן און מיט אַ מעכטיקער שטים. וועדליק דער שטים האָט ער געמוזט מאָלן ריזיקע בילדער. צום באַדויערן האָב איך זיי קיינמאָל ניט געזען.

— ווען דאַרפט איר זיין אין דער סטודיאָ? — האָב איך וויידער עפּעס געפרעגט, כדי איבערצורייסן די שטילקייט.

— איך האָב נאָך צייט. איבעריקנס, ווען איך קום אַ ביסל שפּעטער גייט עס קיינעם ניט אָן. אַמאָליקע יאָרן איז אַלץ געווען אַנדערש: סטודענטן האָבן געקוקט אויף פרויען, כדי צו מאָלן פרויען — זיי האָבן ניט געטראַכט פון קיין אַבסטראַקציעס. זאָגט אַליין: איר קאָנט זיך פאָרשטעלן עדגאַר דעגאַ מאָלנדיק אַן אַבסטראַקציע, וואָס איז אַרוים פון אַ וואַנע און טריקנט זיך מיט אַ האַנטעך? און פּאָל גאָגען? ער איז זיכער ניט אַוועק אין טאַהיטי, כדי צו מאָלן אַבסטראַקציעס וואָס ליגן אונטער פּאַלמעס?

— צייטן בייטן זיך, — האָב איך פֿרובירט די פרוי באַרואיקן.

— יאָ, זיי בייטן זיך, — האָט זי געזאָגט מיט פּאַרדראָס, — אָבער וואוהין גייען זיי? פּאַר דער מלחמה בין איך פֿאַררעכנט געווען צוויישן די בעסטע מאָדעלקעס. יעדער קינסטלער האָט געוואָלט מיך האָבן. מיין אַדרעס ביכל איז געווען אויסגעפילט אויף וואָכן און וואָכן. טייל קינסטלער זיינען געשטאָרבן מיט גרויסע נעמען, טייל נאָמענלאָז. געשיכטע איז ניט יושרדיק. אָבער איך בין זייערע בילדער שטענדיק די זעלבע: יונג, שלאַנק, מיט צעלאָזטע האָר, פּאַרקוקט אין עפּעס. אין וואָס בין איך געווען פֿאַרקוקט? איך געדענק עס מער ניט, און אפשר געדענק איך יאָ און וויל עס פֿאַרגעסן. אַלנפֿאַלס, איך בין ניט געווען פֿאַרקוקט אין אַ גלייכער ליניע... פּרייד איז ניט קיין גלייכע ליניע... ליבע איז ניט קיין גלייכע ליניע... דערוואַרטענישן, שרעקן, האָפענונג, אַנטוישונג, חלומות — דאָס אַלץ איז מער, אַ סך מער ווי אַ קאָמבינאַציע פון גלייכע ליניעס.

די פרוי האָט געענדיקט רעדן און אַרויסגענומען פון איר טאַשן־טאָרבע אַ שפּיגעלע. אירע אויגן האָבן אין אים אַריינגעקוקט מיט אַ שטילער רעזיגנאַציע.

— מיין גאָט, — האָט זי אויסגעמורמלט, — איך וויים אויף אויסנווייניק וואָס איך וועל זען... ניטאָ קיין נסים... און דאָך דערוואַרט איך זיי נאָך אַלץ. איך וויל אַנטלויפן פון די קנייטשן, אָבער אָנשטאָט דעם צייל איך זיי. אָפּטמאָל ווייזט זיך מיר אויס, אַז אַבסטראַקציעס זיינען פּנים־קנייטשן אָן פּנימער... לאַכט ניט פון מיר... פּאַרוואָס שווייגט איר... דער גאַנצער רעסטאָראַן איז שטיל... אַלע שווייגן... די גאַנצע וועלט שווייגט. דער שניי וועט אינגיכן אַלץ פאַרשיטן.

— אויב איר ווילט וועל איך מיט אייך אַרויפּגיין אין אייער סטודיאָ, — האָב איך זיך אָפּגערופן.

— ניין, ניין, איך דאַרף עס טאָן אַליין, אָבער ס׳איז שיין פון אייך דאָס פּאָרצולייגן... איר ווילט מיר העלפן און אויסער דעם ווילט זיך אייך ניט גיין אַהיים. אמת?

— יאָ, ס׳איז אמת.

— וואָס איז געשען מיט אייער פרוי? — האָט די מאָדעלקע געפרעגט.

— פון וואַנעט וויסט איר, אַז איך האָב געהאַט אַ פרוי? — האָב איך זיך געוואונדערט.

— אָ, דאָס איז לייכט צו דערקענען, — האָט די מאָדעלקע קאָקעטיש אַ שמייכל געטאָן. — איר זעט אויס ווי אַ יעגער נאָך דער יאַגד... וואו איז אייער פרוי איצט?

— ווייט, זייער ווייט פון דאַנען.

— אָבער איר שרייבט איר נאָך אַלץ... אמת, איר שרייבט איר נאָך אַלץ.

— יאָ, איך שרייב, אָבער זי ענטפערט ניט.

— איר ווילט אַז זי זאָל צוריקקומען? — איז די מאָדעלקע ווייטער צוגעשטאַנען.

— ניין, כ׳בין ניט זיכער צי כ׳וויל זי זאָל צוריקקומען.

— טאָ פאַרוואָס זשע שרייבט איר?

— אפשר שרייב איך צו אַ חלום... אפשר איז דאָס שרייבן אַ פּאָרם פון חלומען... כ׳וויים באמת ניט.

— אָבער זי ענטפערט אייך ניט, — האָט די מאָדעלקע מיט אַן אומגעריכטער שאַרפקייט מיר איבערגעהאַקט.

זי האָט זיך אויפגעשטעלט, אַריינגעלייגט דאָס האַנט־שפּיגעלע אין דער טאַשן־טאָרבע, אויסגעציילט דאָס טרינק־גלעלט פאַרן קעלנער און געוואָרפן אַ בליק אויפן גרויסן רעסטאָראַן פענצטער.

אַ וואַנט פון שניי איז אויף איר געלעגן.

דער רעסטאָראַן האָט זיך געזומען אויסליידיקן, מענטשן האָבן זיך געאיילט אַהיים. דאָס עלעקטרישע ליכט איז נאָך געווען טונקעלער ווי פריער.

דער קעלנער אָנגעשפּאַרט אין דער קינד־טיר האָט זיך פאַרקוקט אינעם סופּיט.

די מאָדעלקע האָט געמאַכט אַ טראָט אין דער ריכטונג פון אַרויסגאַנג, זיך פלוצעם פאַרהאַלטן. עפּעס געקלערט און דאַן מיטן פולן פּנים זיך אומגעדרייט צו מיר.

— פאַרן אַוועקגיין וויל איך עפּעס זאָגן, — האָט זי אויסגעמורמלט. — אויך איך באַקום פון צייט צו צייט בריוו פון מענער, וואָס איך געדענק קוים וואָס און ווער זיי זיינען געווען. כ׳וויים ניט וואָס זיי ווילן פון מיר. זיי שרייבן מסתמא ווי איר צו אַ חלום... אָבער איך בין ניט קיין חלום... איך בין אַ פרוי פון בלוט און פלייש... איך בין אַזוי געקומען צום לעבן... און כ׳בין די זעלבע אין דער סטודיאָ... כ׳קום אַהין, טו אויס מיינע קלייַדער און שטיי נאַקעט אין משך פון דריי שעה. צו וואָס דאַרפן זיי מיך האָבן פאַר זייערע אַבסטראַקציעס? צו וואָס דאַרפן זיי מיך האָבן פאַר זייערע בריוו? איך בין מער ווי אַן אויסרייד, מער ווי אַ תירוץ פאַר עפּעס. פאַרוואָס ענטפערט איר מיר ניט? פאַרוואָס? איר זייט דען ניט אַיינער פון זיי?

די מאָדעלקע האָט ניט געוואַרט אויף מיין ענטפער. איך בין מער ניט געווען איר שכן בייַם טישל, כ׳בין געוואָרן אַ טייל פון דער וועלט, וואָס האָט אויף אירע פראַגעס קיינמאָל ניט געענטפערט. זי האָט אויך ניט געוואָלט איך זאָל זי אַרויסבאַגלייטן.

זי האָט געוואָלט זיין אַליין.

נאָכדעם ווי זי האָט פאַרמאַכט הינטער זיך די טיר איז דער קעלנער צוגעקומען צו מיין טישל. ער האָט אַריינגעלייגט דאָס טרינק־גלעלט אין קעשענע און מיט אַ שמייכל צו מיר געזאָגט:

— יאָ, יאָ, דער וועטער קריכט אַלעמען אַריין אין די ביינער.

די אומבאַקאַנטע

כ׳האָב דערהערט אַ פינגער־קלאַפּ אין מיין דרויסנדיקער טיר און זיך פאַרוואָונדערט, ווער האָט צו מיר געקענט קומען אין אַזאַ פריער שעה, אָן אָפּצורופן אויפן טעלעפאָן.

כאָטש כ׳לעב זינט יאָרן און יאָרן אויסקוקנדיק אויף עפּעס, וואָס וועט אומגעריכט אַראָפּפאַלן, ווי פון הימל, באַפאַלט מיך שטענדיק אַ שטילער פּחד ווען אומבאַקאַנטע הענט באַרירן מיין טיר־קליאַמקע.

פון יענער זייט שוועל איז געשטאַנען אַ הויכע, דינע פרוי. אירע גרויסע, שוואַרצע אויגן זיינען שנעל דורכגעלאָפן איבער דער לענג פון מיין קערפּער, גלייך זיי וואָלטן דערוואַרט, אָנשטאָט מיך, צו זען עמעצן אַנדערש.

— דאָס זייט איר? — האָט די פרוי אויסגעמורמלט און אַריבער־געטראָטן די שוועל. די מאָדנע פראַגע האָט עדות געזאָגט, אַז זי פילט זיך פאַרלוירן.

— כ׳האָב זיך פאָרגעשטעלט, אַז איר זייט העכער, — האָט זי ווידער אָנגעהויבן צו רעדן. — אויסער דעם, האָב איך אייך קיינמאָל ניט געזען אין ברילן, אויף אייערע פאָרלעזונגען טראָגט איר קיינמאָל ניט קיין ברילן.

די פרוי האָט געענדיקט רעדן און האָט אָפּגעאָטעמט, ווי נאָך אַ שווערן אָנשטרענג. אירע גרויסע אויגן האָבן זיך נאָך מער צעעפנט, גלייך ווי זיי וואָלטן געוואָלט אַריינגענעמען אַלע פּרטים פון מיין צימער. כ׳האָב זיך כמעט דערפילט שולדיק פאַרן ניט זיין העכער און אַראָפּ־געזומען מיינע ברילן, ס׳האָט מיך אויך פאַרדראָסן וואָס מיין צימער איז ניט געווען אויפגעראַמט.

די פרוי איז מיר געווען אומבאַקאַנט און כ׳האָב געהאָפט, אַז זי וועט ניט פאַרבלייבן צו לאַנג. טראָץ איר רגעדיקער פאַרלוירנקייט, האָב איך געזען אין איר אַן אימפּאָנירנדיקע און אַנרעסיווע פערזענלעכקייט. כ׳האָב אין מיין געדאַנק טאַקע גענוצט דאָס וואָרט „פּערזענלעכקייט", ווייל ס׳איז געווען פאַר איר ווי אָנגענאָמען. אַלץ אין איר איז געווען אַנטוויקלט און האָט זיך געפונען אויפן ריכטיקן אָרט — אָנהייבנדיק פון דעם גוט־צוגעשניטענעם מאַנטל און ענדיקנדיק מיטן בלייכן, אַריסטאָקראַטישן פּנים מיטן הויכן, סקעפּטישן שטערן.

— נעמט אַ שטול, — האָב איך געזאָגט, כאָטש זי האָט אָן מיין פאַרבעטונג זיך אָנגעהויבן אַוועקזעצן.

— איר קענט מיך ניט, — האָט זי זיך אָפּגערופן, — כ׳האָב אייך עטלעכע מאָל געהערט רעדן, כ׳האָב אויך געלייענט אַ צאָל פון אייערע זאַכן. און כ׳האָב געבראַכט צו אייך צוויי העפטן — לייענט זיי דורך. —

זי האָט געענדיקט רעדן און אָן צו וואַרטן אויף מיין ענטפער, פון איר לעדערנעם טאַש שנעל אַרויסגענומען עטלעכע דינע העפטן איבערגעבונדן מיט אַ בלאָער סטענגע. זי האָט אַראָפּגענומען די סטענגע און די העפטן כמעט פייערלעך אַרײַנגעלייגט אין מיינע הענט.

זי האָט געוואַרט, אַז איך זאָל גלייך אויפן אָרט אָנהייבן לייענען. אָבער איך האָב דאָס ביז איצט קיינמאָל ניט געטאָן. די אויגן פונעם מחבר, אָדער פונעם שליח פונעם מחבר זיינען קוואַלן פון אומרו און דערוואַרטונג — ווער איז בכח צו זיין צו זיי אָביעקטיוו. אין איצטיקן פאַל איז דער גאַנצער ענין געווען נאָך ערגער: כ׳האָב געפילט, אַז כ׳וועל בעתן לייענען טראַכטן מער וועגן דער פרעמדערס עלעגאַנטער הייך און סקעפטישן שטערן, ווי וועגן די העפטן.

— לאָזט אַלץ איבער און כ׳וועל היינט, אָדער מאָרגן, נעמען זיך צום לייענען.

— כ׳קען דאָס ניט טאָן, — האָט די פרוי מיר איבערגעהאַקט, — איך קען דאָ זיצן און וואַרטן ווי לאַנג איר ווילט נאָר.

— איך קען ניט לייענען ווען עמעצער זיצט איבער מיין קאָפּ... אויסער דעם, וואָס איז די איילענישׂ... וואָס דערוואַרט איר פון מיר?

— כ׳קלייב זיך ניט צו זיצן „איבער אייער קאָפּ". כ׳קען זיצן אינעם אַנדערן עק צימער און עפעס לייענען אַליין, און וואָס שייך אייער פראַגע וועגן דעם וואָס איך דערוואַרט פון אייך... כ׳וואונדער זיך ווי אַ שרייבער קען בכלל שטעלן אַזאַ שאלה.

ס׳איז קלאָר געווען, אַז די פרוי וועט זיך ניט רירן פון אָרט אַזוי לאַנג ווי כ׳וועל עפעס ניט איבערלייענען.

— ווער איז דער מחבר? — האָב איך געפרעגט מער כדי זיך צו באַרואיקן, ווי אויס נייגער צו וויסן צו וועמען די העפטן האָבן באַלאַנגט.

— איר קענט אים ניט... איבעריקנס, וואָס איז דאָס וויכטיק?...

כ׳האָב באַשלאָסן אַז איידער כ׳נעם זיך צום לייענען מוז איך מיין גאַסט געבן די לעצטע וואָרענונג:

— איך וויל איר זאָלט וויסן פון פאָרויס, אַז אַפילו אויב דאָס געשריבענע וועט מיר געפעלן, קען איך אייך ניט העלפן מיטן אָפּדרוקן עס. כ׳האָב אַ סך אייגענע זאַכן פאַר וועלכע כ׳קען ניט געפינען קיין אָפּנעמער.

— אָבער ניט געקוקט אויף דעם שרייבט איר ווייטער, — האָט מיר די פרוי איבערגעהאַקט.

כ׳האָב ניט געוואוסט פאַרוואָס איך דאַרף זיך פאַר איר פאַרענטפערן פאַרן „שרייבן וווייטער", אָבער כ׳האָב זיך ניט געקענט העלפן און געזאָגט:

— יאָ, כ׳שרייב וווייטער, כ׳קען זיך ניט העלפן, ס׳איז אַ מין קראַנקייט... אָבער גלייבט מיר — דער וואָס שפילט אויף פערדלעך

האָט מער אויסזיכטן עפּעס צו געווינען... אַ סך מער...

— כ׳בין זיכער, אַז איר נעמט ניט צו ערנסט אייערע אייגענע ווערטער, — האָט די פּרוי מיט אַ גרימאַסע, וואָס האָט געהאַט דעם אויסבייג פון אַ שמייכל, זיך אָפּגערופן.

כ׳האָב באַשלאָסן מער גאָרניט צו זאָגן, ס׳איז געווען קלאָר, אַז אומאָפּהענגיק פון אַלע מיינע אַרגומענטן וועט זי האָבן ס׳לעצטע וואָרט. דער שאַרפער גלאַנץ אין אירע אויגן, אָנגרייפעריש און אומשולדיק≠נאַאיוו אין דער זעלבער צייט, איז מיר געווען גוט באַקאַנט, ר׳האָט באַלאַנגט צו פּרויען מיט אַ מיסיע אין לעבן, — זיי איז געגאַנגען אין לעבן דעראָבערן פּאַר זייערע מענער באַרימטקייט. יעדע ליטעראַטור איז פול מיט זיי, אָבער די יידישע, וועדליק מיר, מער ווי יעדע אַנדערע. אין דער יוגנט זיינען די דאָזיקע פּרויען מוסטערן פון אינספּיראַציע, כמעט קלאַסישע מוזעס, שפּעטער ווערן זיי ענערגישע און פּאַרזאָרגטע מאַמעס און צום סוף פּאַרוואַנדלען זיי זיך אין דראָעדיקע געשטאַלטן איבער פּאַרגעסענע מצבות. כ׳האָב בשום אופן ניט געקענט באַשטימען צו וועלכער קאַטעגאָריע געהערט מיין גאַסט.

— וועגן וואָס קלערט איר? — האָט די פּרוי איבערגעריסן מיינע מחשבות.

כ׳האָב אָנגעהויבן צו לייענען, בעת מעשה קלערנדיק ווער ס׳וועט מיין מצבה פּאַרטיידיקן.

דאָס ערשטע זייטל פונעם העפט איז געווען געדיכט באַשריבן מיט קלאָרע, קליינע אותיות. כ׳האָב פּאַרשטאַנען יעדן זאַץ, אָבער דער זין פונעם געשריבענעם איז מיר ניט געווען קלאָר.

— איר האָט דעם שרייבער געקאָנט אין אייראָפּע? — האָב איך זיך אָפּגערופן.

— יאָ.

— ער איז געווען אייערע אַ פריינט? — האָב איך ווידער געפרעגט, מיטן אַקצענט אויפן וואָרט „געווען".

אָבער די פּרוי האָט זיך ניט געקליבן מיר אַרויסצוהעלפן.

— פּאַרוואָס האָט איר מורא וויטער צו לייענען אָן דער הילף פון ביאָגראַפישע פּרטים? — האָט זי געזאָגט און גיך צוגעגעבן: — כ׳גלייב ניט אַז אייך וועט זיין שווער צו פּאַרשטיין דאָס וואָס כ׳האָב געבראַכט, לייענט און איר וועט זיך אַליין איבערצייגן, אַז זיי האָבן אַ סך באַרירונגם≠פּונקטן מיט אייערע אייגענע זאַכן.

— איר האָט מיך געלייענט? — האָב איך זיך מיט האַסט אָנגעכאַפּט אין אירע ווערטער, כדי אָפּצושטופּן אַ ביסל דאָס וויטערדיקע לייענען.

אָבער ליידער האָט מיין גאַסט ניט געהערט צו דעם מין, וואָס לאָזט זיך אַראָפּשלאָגן פון וועג.

— כ׳בין דאָ ניט געקומען צו רעדן וועגן אייך, כ׳וויל בלויז איינס: לייענט דעם שרייבער אויפן זעלבן אופן, ווי איר וואָלט געוואָלט ער זאָל

לייענען אייך.

כ׳האָב ניט געהאַט קיין ברירה און זיך אומגעקערט צום העפט.

דעם טעקסט וואָם כ׳ברענג דאָ איז ניט קיין קאָפּיע פונעם אָריגינאַל — ר׳איז בלויז אַן איבערבלייב, וואָם איז שטעקן געבליבן אין מיין זכרון.

ב

„איך פיל אַלץ מער און מער אַז כ׳בין אַ ראַם פּאַר אַ תהום. אָדער בעסער געזאָגט: מיין קערפּער איז ניט מער ווי אַ ראַם און איך בין דער תהום איינגעשלאָסן אין איר — איך בין אַ טונקעלע, אויסגעקילטע, דורכזיכטיקע פּוסטענישׁ.

— דו מוזסט שטאַרבן, — רופט אוים אַ געשטאַלט פון בעטאָן, פול מיט טיפּע שפּאַלטן, מיט אַ גלאַנציקן שוואַרצן רעוואָלווער אין דער ריזיקער, בעטאָנענער האַנט.

— ווי קען אַ תהום שטאַרבן? — פרעג איך. אָבער קיינער הערט מיך ניט. איך אַליין קען זיך אויך מער ניט הערן. כ׳האָב ניט קיין שטים און כ׳האָב ניט קיין אויערן. כ׳בין אַ פילבאַרע פּוסטקייט, וואָם איז אַ סוד פּאַר זיך אַליין. „אפשר וועט דער וויטיק פון די קוילן גובר זיין די פּוסטקייט?" — קלער איך און מיינע געדאַנקען נעמען וויבערן, ווי גלאַנציקע פלעקן אויף דער מאַטער טונקלעניש פון דער פּוסטקייט.

מיטאַמאָל ציטערט די פּוסטקייט אויף פון דריי שאָסן. דריי קוילן לעכערן דורך די ראַם און זי נעמט בלוטיקן. אָבער איך פיל נאָרניט. די דריי קוילן זיינען פאַרשוואונדן אין דער פּוסטקייט. איך נעם זיך איילן, כ׳פיל, אַז ווי נאָר דער קערפּער וועט שטאַרבן, וועל איך אויך מער ניט זיין מסוגל צו טראַכטן. כ׳וויל זיך קאָנצענטרירן אויף עטלעכע זאַכן: בעטאָן, בלוט, לעבעדיקער תהום און די פּאָרמען פון געדאַנקען.

אָבער דער קערפּער איז אויסגעגאַנגען, און צוזאַמען מיט דעם מיין פּאַיקייט עפּעם צו פּאָרמולירן.

— דו מוזסט שטאַרבן, — שרייט ווידעראַמאָל אוים די צעמענטענע פיגור און נעמט האַסטיק אָנלאָדן דעם רעוואָלווער."

ג

— פאַרוואָם פאַרנעמט דאָם לייענען אַזויפיל צייט ביי אייך? — האָט זיך די פרוי געוואונדערט.

— ווייל כ׳וויל פאַרשטיין וואָם איך לייען.

— פאַרשטיין? — האָט זי זיך נאָך מער פאַרוואונדערט, — ס׳איז ניט געשריבן געווארן כדי מען זאָל עם פאַרשטיין.

כ׳בין געווען אַ ביסל באַהאַוונט אין מאָדערנע ליטעראַרישע

טעאָריעס פֿאַר וועלכע דער עלעמענט פון פֿאַרשטיין איז ניט געווען צו וויכטיק. כ׳בין אַפֿילו גרייט געווען זיי טיילווייז אַליין אָנצונעמען, אָבער כ׳האָב ניט געקענט דערלאָזן דעם געדאַנק, אַז די פרוי איז געקומען צו מיר מיט דער כוונה צו האָבן אַ דיסקוסיע וועגן ליטעראַרישע טעאָריעס, און כ׳האָב זיך אָפּגערופן:

— איר האָט צו מיר געבראַכט אייערע העפטן כדי כ׳זאָל זיי לייענען, אמת? און איר ווילט כ׳זאָל זיי לייענען, כדי איך זאָל אייך זאָגן וואָס איך טראַכט וועגן געשריבענעם, אמת? איז וויֿזשע קען איך אייך עס זאָגן, ווען איך וויים אַליין ניט וואָס וועגן זיי צו טראַכטן.

— כ׳בין צו אייך געקומען ניט כדי איר זאָלט זאָגן מבינות.

— אויב ניט מבינות, וואָס דען ווילט איר? — האָב איך אָנגעהויבן צו פֿאַרלירן ס׳געדולד.

אָבער מיין אויפֿפירונג איז דער פרוי ווייניק וואָס אָנגעגאַנגען און זי האָט מיר רואיק געענטפֿערט:

— לייענט ווייטער און איר וועט ווסן וואָס איך ווייל פון אייך.

כ׳האָב ווידער אָנגעהויבן צו לייענען. וואָס מער כ׳האָב געלייענט, אַלץ פֿאַרלוירענער האָב איך זיך דערפילט. כ׳האָב, טראָץ מיין בעסטן ווילן, ניט געהאַט אין וואָס זיך אָנצוכאַפּן. די דערציילונגען, אָדער די באַמערקונגען וועגן דערציילונגען, זיינען געווארן אַלץ מער פֿאַר־פֿלאָנטערט. אָט האָט דער מחבר גערעדט אין דער ערשטער פּערזאָן ווי אַ מענטש און אָט, כמעט אָן שום איבערגאַנג, איז ער געווען אַ פלאַנץ, אַ זעמדל, אַ קאַץ, אַ כמאַרע, אַ געדאַנק און אַ רעפּלעקסיע אין אַ שפּיגל. כ׳בין אויך מער ניט זיכער געווען וועג די געשעענישן קומען פּאָר — איצט, אינעם עבר, אָדער אין דער צוקונפט. כ׳בין אַפֿילו ניט זיכער געווען, צי זיי קומען בכלל פּאָר, אָדער צי זיי זיינען אַ טייל פון אַ חלום, אָדער פון אַ דערציילונג? און כ׳האָב זייטיק געפרעגט.

— וואָס וויל דער שרייבער דערווייזן?

— גאָרניט, — האָט די פרוי געענטפֿערט.

— אויב אַזוי, פֿאַרוואָס שרייבט ער? — האָב איך נאָך מער זייטיק געפרעגט.

— פֿאַרוואָס שרייבט איר?... פֿאַרוואָס שרייבט יעדער איינער?... כ׳האָב זיך ניט געריכט, אַז איר וועט אַריסקומען מיט אַזאַ פראַגע... דער ענטפֿער איז אייך אַזוי גוט באַקאַנט ווי מיר: מען שרייבט כדי ניט אַראָפּצוגיין פון זינען.

— אָבער אייער שרייבער איז שוין לאַנג אַראָפּ פון זינען, — האָב איך אויסגערופן מיט זינדיקער הנאה.

— פון וואַנעט זייט איר אין דעם זיכער? — האָט די פרוי מיך באַטראַכט, גלייך די גאַנצע דיסקוסיע וואָלט געפירט געוואָרן וועגן מיר און ניט וועגן איר העפטל.

— אַדרבא, זאָגט מיר וואָס די דאָזיקע שורות באַדייטן? — האָב איך

אויסגערופן נאָך מיט מער פרייד און אָנגעהויבן צו לייענען:

(דער געבראַכטער טעקסט איז ניט דער אָריגינאַל, נאָר דאָס וואָס כ׳האָב פאַרגעדענקט).

ד

„די געפאַנגענע מויז האָט פרובירט איבערצייגן די קאַץ, אַז זי דאַרף זי באַהאַנדלען מיט איינזען, ווייל זיי ביידע געהערן צום זעלבן מין, זי (די מויז) איז בלויז אַ ביסל קלענער און שוואַכער, אָבער אירע פרינציפן זיינען ריין־קעצישע. די קאַץ האָט זיך צו די טענות וויניק צוגעהערט. זי האָט צוערשט די מויז דערשטיקט און דאַן אין אַ לאַנגער און קאָמפּליצירטער צערעמאָניע זי צעריסן אויף שטיקלעך. די מויז האָט דעם טויט אָנגענומען אָן שום ווידערשטאַנד: דאָס איז געווען דער גורל פון פאַרשפילטע.

אָבער די צעריסענע מויז־שטיקער האָבן זיך ניט געוואָלט באַרואיקן — זיי האָבן אינעם צעפיצלט ווערן, בלויז כדי צופרידנשטעלן אַ ריטועלן קאַץ־טאַנץ, ניט געפונען קיין שום העכערן זין און זייערע דינע, נאָדלדיקע, קוויטשעריען האָבן דורכגעשטאָכן די לופט. די דאָזיקע געשיכטע, איינע פון הונדערטער, האָב איך געהערט פון מיין פּראָפעסאָר, וועמענס באַליבטסטע טעמע איז געווען: „טויט, ווי אַ שליסל צום לעבן".

מיין חלום איז געווען אין יענע ווייטע, ווייטע סטודענטישע יאָרן, אַמאָל אַליין ווערן אַ פּראָפעסאָר, אָבער די מלחמה האָט צעשטערט אַלע מיינע יוגנט פּלענער.

איצט פאַרנעם איך זיך מיט מאַכן וואורשטן."

ה

— געגנג, — האָט די פרוי איבערגעריסן מיין לייענען. אירע גרויסע אויגן זיינען פאַרצויגן געווען מיט אַ טרעריקער פייכטקייט, דאָס פנים איז געווען אַ ביסל בלייכער און לענגער ווי פריער, אָבער די ליפן האָבן געשמייכלט.

— כ׳בין ניט קיין זייער גוטער פּאָרלייענער, — האָב איך אויסגעמורמלט.

— פאַרוואָס שטעלט איר זיך אַנטקעגן דעם טעקסט? — האָט מיך די פרוי געפרעגט, ווי ס׳איז געווען איר שטייגער, דירעקט און אָן שום אַריינפירן.

— אפשר האָט עס צו טאָן מיטן ניט באַנעמען וואָס דער שרייבער וויל זאָגן? — האָב איך זיך פרובירט פאַרענטפערן.

— ווי קענט איר עפּעס באַנעמען, ווען איר ווילט פון פאָרויס אַלץ אָפּוואַרפן. זאָגט מיר — פאַרוואָס קענט איר דעם שרייבער ניט פאַרטראָגן? האָט ער דען אייך מיט עפּעס וואָס שלעכטס געטאָן?

פּלוצעם האָב איך זיך דערפילט זייער מיד. כ׳האָב זיך אויפגעשטעלט און זיך געווענדט צו דער פרוי:

— כ׳ווייס ניט פאַרוואָס איך האַלט זיך אין איין פאַרטיידיקן לגבי אייך. דער שרייבער האָט מיר ניט געטאָן קיין שום שלעכטס און איך האָב אים אויך מיט גאָרניט אָנגערירט... כ׳מוז האָבן מער צייט, כדי צו פאַרשטיין וואָס אייער שרייבער וויל זאָגן... אָבער גראָד איצט מוז איך אַוועקגיין, כ׳האָב זיך דערמאָנט אַז כ׳האָב אַ קאָנפערענץ, לאָזט אַלץ איבער און כ׳וועל אייך אין אַ פּאָר טעג אַרום אָפּרופן, אָדער אָנשרייבן.

— ניין, דאָס איז אוממעגלעך, — האָט די פרוי, נאָך אַלץ שמייכלענדיק, מיר געמאָלדן, — כ׳קען די זאַכן ניט איבערלאָזן אַפילו אויף קיין רגע, אויב איר זייט באמת פאַרנומען — גייט, און איך וועל דאָ וואַרטן ביז איר וועט צוריקקומען.

כ׳האָב ניט געגלייבט מיינע אויערן: האָט די פרוי באמת ניט פאַרשטאַנען, אַז מיין אַזוי גערופענע „קאָנפערענץ" איז בלויז אַ תירוץ כדי פון איר פּטור צו ווערן, אָדער האָט זי עס יאָ פאַרשטאַנען און איר „מיסיע" האָט איר ניט דערלויבט זיך צו באַליידיקן?

— אויב איר ווילט וואַרטן — וואַרט, אָבער כ׳זאָג אייך ניט צו ווען כ׳וועל צוריקקומען, אַמאָל פאַרציען זיך קאָנפערענצן זייער לאַנג.

כ׳האָב שנעל אַרויפגעצויגן מיין מאַנטל און מיטן שירעם אין האַנט אַרויס אין גאַס, כ׳בין געווען דער איינציקער מיט אַ שירעם.

מיין ערשטער געדאַנק איז געווען איבערצושלאָפן די נאַכט אין אַ האָטעל. כ׳האָב ניט געוואָלט די פרוי נאָכאַמאָל באַגעגענען, כ׳האָב ניט געוואָלט זיך פיזיש אָנשלאָגן אין איר מסירת־נפשדיקער געטריישאַפט צו שריפטן, וועלכע כ׳האָב ניט געקענט און אפשר אויך ניט געוואָלט פאַרשטיין. כ׳האָב ניט געוואָלט זען איר בלייכן, שטאָלצן, פאַרשלאָסענעם פּנים מיטן הויכן שטערן און מיט די שוואַרצע, דורכדרינגלעכע אויגן. כ׳בין געווען צו מיד און אפשר צו אַלט, כדי וויסן וואָס צו טאָן מיט אַזויפיל פיבער און אומשולד.

כ׳האָב שעהן לאַנג געבלאָנדזשעט דורך די צעוואָרפענע, טומלדיקע גאַסן פון דער ריזיקער שטאָט. אָוונטצייט האָב איך געלאָזט זיך פאָרן אַהיים. כ׳האָב מער ניט געקענט פאַרלייקענען דעם פּשוטן אמת: וואָס ווייטער כ׳האָב פּרובירט זיין פון די צוויי העפטלעך און זייער שומר, אַלץ מער דערשלאָגן האָב איך זיך געפילט. כ׳האָב געמוזט אַלץ לייענען, אַלץ. יעדער מענטש מוז וויסן, אַז ר׳איז, אַזוי לאַנג ווי ער לעבט, אַ בעל־חוב.

כ׳האָב שטיל אָנגעקלאַפּט אין דער דרויסנדיקער טיר פון מיין דירה. ערשט איצט האָב איך אויסגעפונען, אַז כ׳האָב ניט מיטגענומען די

שליסלען. קיינער האָט ניט געענטפערט. כ׳האָב איבערגעדרייט די קליאַמקע און די טיר האָט מיט אַ סקריפּ נאָכגעלאָזן. די צימערן זיינען געווען העל־באַלויכטן און אויפגעראַמט. פון דער קיך האָט זיך געטראָגן אַ ריח פון געקעכצן. אָבער כ׳האָב קיינעם ניט געזען. כ׳בין שנעל דורכגעגאַנגען די דריי צימערן — זי איז אין ערגעץ ניט געווען. בלויז אירע הענט האָבן נאָך זיך איבערגעלאָזן אַ פריינטלעכן זויבער.

— וואו זייט איר? — האָב איך אויסגערופן און פאַרשעמט זיך, ווייל כ׳האָב קיינמאָל ניט אויסגעפונען איר נאָמען. אין שלאָפצימער איז מיין בעט געווען איבערגעצויגן מיט פרישן בעטגעוואַנט.

— וואו זייט איר? — האָב איך ווידעראַמאָל אויסגערופן.

דער הענג־זייגער האָט אויסגעשלאָגן ניין מאָל. כ׳האָב אָנגעקלאַפּט אין דער טיר פון באָדצימער. קיינער איז אויך דאָרטן ניט געווען. כ׳האָב זיך אומגעקערט צום שרייבטיש. כאָטש כ׳בין זיכער געווען, אַז די פרוי האָט מיטגענומען אירע צוויי העפטלעך, האָב איך זיי געמוזט זוכן.

— אפשר איז זי אַראָפּגעגאַנגען און וועט זיך באַלד אומקערן, — האָב איך צו זיך אַליין גערעדט. אָבער זי האָט זיך ניט אומגעקערט און דאָס פאַרשווינדן, אָן צו לאָזן הינטער זיך אַ נאָמען, האָט די פּוסטקייט נאָך גרעסער געמאַכט. כ׳בין צוריק אַריין אין דער קיך און אויפגעהויבן די דעקלעך איבער די שפייזן, וואָס האָבן זיך געווארעמט אויף נידעריקע פלעמלעך.

די פרוי האָט אַפילו אין זינען געהאַט מיין אָוונט הונגער און בעתן לאַנגן וואַרטן אַריינגעבראַכט אָרדענונג אין דעם נערוועזן כאַאָס פון מיינע דריי צימערן. כ׳האָב זיך צוריק אומגעקערט צום שרייבטיש. און מיטאַמאָל איז מיר קלאָר געוואָרן, אַז מיין אומגעריכטער גאַסט איז געווען ניט עמעץ אַנדערש, ווי די מחברטע פון די שריפטן און כ׳האָב זיך אָנגעהויבן צו וואונדערן, ווי אַזוי כ׳האָב אַזאַ פשוטע זאַך ניט באַמערקט פונעם ערשטן אויגנבליק.

מיין געדאַנק האָט צוריק אַוועקגעוואַנדערט צו דער שלאַנקער אומבאַקאַנטער. זי האָט מאָדנע שנעל זיך געענומען פאַרוואַנדלען אין אַן אַבסטראַקציע. זי האָט לייכט געקענט אַלט זיין דרייסיק, פערציק, אָדער פופציק יאָר. מיך האָט באַהערשט אַ וווייטיקדיקער דראַנג אַרויסצורופן פרטים פון איר קערפער — כ׳האָב זיך פרובירט דערמאָנען די לענג פון איר האַלדז, דעם אויסבייג פון אירע אויערן, דעם קאָליר פון אירע פינגער־נעגל — אָבער אָן שום דערפאָלג. די פרוי האָט פאַרלוירן די דריי אויסמעסטונגען פון קאָנקרעטן זיין. זי האָט צו מיר אַרויסגעקוקט פונעם פלאַכן רוים פון אַן אַלטער, אָפּגעבליאָקירטער פאָטאָגראַפיע. כ׳האָב זיך בשום אופן ניט געקענט דערמאָנען איר נאַנג, די פרויאישקייט פון אירע פיס, דעם קאָליר פון אירע טופל.

זי איז זיכער געקומען צו מיר געטריבן פון אַ דראַנג עמעצן צו ווייזן

די פּיצלעך און שטיקלעך פון אַ זיין, וואָס האָט געפונען זיין מקום מנוחה אינעם טונקעלן קעלער פון ווערטער.

זי האָט זיכער נאָכן באַזעצן זיך אינעם נייעם לאַנד זיך אויסגעלערנט אַ פאַך — געוואָרן אַ קראַנקנשוועסטער, אַ ביבליאָטעקאַרין, אָדער אַ לערערקע אין אַן אַנשטאַלט פאַר אָפּגעשטאַנענע קינדער. מסתמא האָט זי צוערשט אָנגעהויבן שרייבן אין פּויליש, דאַן אין ענגליש און דאַן, כמעט ווי צופעליק, אין יידיש.

אין די אַנדערע שפּראַכן האָט זי געטראַכט וועגן ליטעראַטור, געטראַכט לאַנג און שווער. די אַנדערע שפּראַכן האָבן זי אויסגעשעפּט. אין יידיש האָט זי ניט געדאַרפט טראַכטן, די שפּראַך האָט געטראַכט פאַר איר. יידיש איז געווען דער פּולס, וואָס קלאַפּט פון זיך אַליין אָן אַן אויפזעער.

אפשר איז די אומבאַקאַנטע געקומען צו מיר, כדי זיך צו טיילן מיט איר יידיש, וועלכן זי האָט דאָ, אינעם נייעם לאַנד געהאַלטן אין איין פאַרבעסערן אויפן סמך פון נייע גראַמאַטיקעס. און אפשר, איז זי געקומען ווייל אירע פיס האָבן זיך גענומען ברעכן פונעם שפּאַנען אַ גאַנצן טאָג איבער די גאַסן פון דער פרעמד?

ווער ווייסט?

דעם קומענדיקן טאָג האָב איך זיך אַרויסגעלאָזט די אומבאַקאַנטע אָפּצוגעפינען. כ׳האָב זיך געטראָפן מיט מענטשן וואָס האָבן געאַרבעט אין געזעלשאַפטן פאַר ניי־געקומענע. כ׳בין אַריין אין עטלעכע יידישע רעדאַקציעס — אפשר איז זי דאָרטן געווען מיט אירע דינע צוויי העפטלעך, כ׳בין אַפילו אָפּגעטראָטן אין די געציילטע, צוויי יידישע בוך־געשעפטן — אפשר האָט זי דאָרטן געקויפט איר גראַמאַטיקע, אָדער אַ ווערטערבוך? — אַלץ אומזיסט. קיינער האָט זיך אין אַזאַ פרוי ניט געקענט דערמאָנען.

לאַנגזאַם האָב איך די אומבאַקאַנטע אָנגעהויבן צו פאַרגעסן.

און דאַן, אין איינעם אַן אָוונט האָב איך זי ווידער געטראָפן.

איבער דער שטאָט איז געהאַנגען אַ טונקל־פּיאָלעטער הימל. כמעט פונעם ערשטן טאָג אָנקומען אין לאַנד, האָב איך זיך פאַרליבט אינעם דאָזיקן הימל, כ׳וואָלט געקענט, אָן גוזמא זאָגן, אַז דער הימל איז געוואָרן מיין געטרייער פריינט, צוליב אים האָב איך זיך אויסגעלערנט צו פאַרטראָגן פאַרביטערטע מענטשן מיט וועמען די שטאָט איז פול. נאָך אַלעמען: יעדער איינער וואָס טראָגט אין זיך אַפילו דעם קלענסטן פראַגמענט פון אַזאַ הימל, קען ניט זיין קיין הונדערט פּראָצענטיקער רשע.

כ׳בין אַרויסגעקומען פון דער גרויסער, שטאָטישער ביבליאָטעק און זיך גענומען אַראָפּלאָזן מיט די ברייטע טרעפּ צו דער גאַס. לעבן איינעם פון די צוויי לייבן־פּיגורן, וואָס געפינען זיך ביים סוף פון די טרעפּ, איז געשטאַנען שלאַנק און פאַרקלערט די אומבאַקאַנטע. כ׳האָב

פאַרשנעלערט מיין אַראָפּשטייגן, זיך אויסגעגלייכט מיט דער פרוי און מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט אויסגערופן:

— כ׳בין אַזוי צופרידן, וואָס כ׳האָב אייך סוף־כל־סוף ווידער געטראָפן.

אָבער די פרוי האָט מיך ניט דערקענט. אָדער אפשר האָט זי מיך ניט געוואָלט דערקענען.

זי האָט מיך אַ רגע באַקוקט, אַ שמייכל געטאָן און אָן אַ וואָרט צו זאָגן זיך אָפּגעדרייט און לאַנגזאַם, מיט אַ געמאָסטענעם, רואיקן טראָט געלאָזט זיך גיין.

כ׳בין איר נאָכגענאַנגען לענגאויס דער גאַס, אָבער זי האָט זיך קיין איין מאָל ניט אומגעקוקט אויף צוריק. דאַן האָט זי זיך פאַרדרייט אין אַ ראָג און פאַרשוואונדן.

וועג ניט דער שמייכל, וואָלט איך אָנגעהויבן צו צווייפלען צי ס׳איז די זעלבע פרוי, וואָס איז דאָ ניט לאַנג געקומען צו מיר מיט צוויי דינע, געדיכט פאַרשריבענע העפטלעך.

יאָני פיין און זיין קונסט

ראָבערט מאַיראָן

מיט יאָני פיינעז האָב איך זיך צום ערשטן מאָל באַקענט אין 1971 וועז ער איז אַרויפֿ צו מיר אין ביורָאָ אין האָפֿסטראַ אוניווערסיטעט אינטערוויואירט צו ווערן אויפֿ דער שטעלע: „היסטאָריקער פון קונסט". זיין פֿערזענלעכקייט און הומאָר האָבן אויפֿ מיר שטאַרק געווירקט. איך האָב אים גלייך אויפֿ אַן אָרט געגעבן די שטעלע — אַ חוצפּה פון מיין זייט, אַז מ׳זאָל נעמען אין באַטראַכט די אַקאַדעמישע טראַדיציעס. ס׳האָט זיך אָבער אויסגעלאָזן ניט נאָר צום גוטן נאָר צום בעסטן.

פון איין סעמעסטער ביזן אַנדערן, האָבן זיך פֿאַרשריבן אויפֿ זיינע קורסן וואָסאַמאָל מער סטודענטן. מ׳איז אַלע פֿאַרכאַפּט געווָארן פון זיין התלהבות, פון זיין ריזיקן וויסן וועגן אייראָפּעאישער קונסט און פון זיינע עמקותדיקע איינפֿאַלן און אויסטייטשונגען, וואָס ער דריקט אויס אויפֿ אַ באַחנטן, לעבהאַפטיקן אופן. אין משך פון די יאָרן, בין איך „שטיקלעכווייז" געווָאָר געווָארן מער וועגן זיין אומגלייבלעכער פּריערדיקער ביאָגראַפֿיע. ניט קוקנדיק אויפֿ דעם, ווי גרויליק און אָנגעפּילט מיט פּחד עס זיינען געווען די סיטואַציעס אין וועלכע ער האָט זיך געפונען, האָט ער תמיד ווי ניט איז אַרײַנגעפּלאָכטן אין זיין דערציילן וועגן זיי בריטע שמייכלען און דונערדיקן געלעכטער, שיער ניט ווי אַן אָפּשפּיגלונג פונעם הומאָר און פון דער טראַגעדיע פון זיין היימלאַנד.

אַ געבאָרענער אין אוקראַינע אין 1914 און אַן אויסגעשולטער אין ווילנע, וואו ער איז געווען דער אייניציקער ייד אויפן קונסט פאַקולטעט פון ווילנער אוניווערסיטעט, האָט ער זיך געפונען אין וואַרשע אין 1939. ער האָט באַוויזן אַנטלויפן פון דער נאַצישער אַרמיי, וואָס האָט שפּעטער=צו אויסגעהרגעט אַלע זיינע קרובים. ער איז אַנטלאָפן אין ראַטנפאַרבאַנד וואו די מאַכט האָט אים אַרעסטירט. וועז מ׳האָט אים אַרויסגעלאָזן איז ער וויטער געלאָפן, צו מזרח=צו, איבער גאַנץ רוסלאַנד און סיביר, ביז וואַנעט ער איז אָנגעקומען קיין יאַפּאַן. האַרט פאַרן אָנפאַל אויפֿ פּערל האַרבאָר האָבן אים די יאַפּאַנער דעפּאָרטירט קיין שאַנכיי וואו ער האָט פּינף יאָר צייט חיונה געצויגן פון מאָלן פּאַנאָראַמעס און פּאָרטרעטן פון רייכע כינעזער.

נאָך דער מלחמה, וועז דיענאָ ריוווראַ און אַנדערע באַוואוסטע קינסטלער האָבן פון זיינעטוועגן געשיקט בריוו צו דער מעקסיקאַנער רעגירונג, האָט מען אים דערלויבט צו עמיגרירן קיין מעקסיקאָ. די מעקסיקאַנער וואַנט=מאָלער האָבן אים שיין אויפֿגענומען, און ער האָט געאַרבעט אַלס לערער פון קונסט און זיינע אייגענע ווערק אויסגעשטעלט אינעם „פּאַלאַץ פון קונסט". זיין דעמאָלטיק ריזן=ווערק (600 קוואַדראַט פּוס), געווידמעט די אומגעקומענע אין אויפשטאַנד אין וואַרשעווער געטאָ, האָט מען אויסגעשטעלט אין „פּאַנטעאָן דאָלאָרעס". די מעקסיקאַנער האָבן זיך אָפּגערופן מיט באַוואונדערונג און אָנערקענונג.

אין 1953 האָט זיך יאָני אַריבערגעקליבן אין ניו=יאָרק, וואו רופינאָ טאַמאַיאָ האָט אים איינגעסדרט אַ שטעלע אַלס לערער אין דער קונסט=שול פון ברוקלינער מוזיי. זינט דעמאָלט האָט מען זיינע ווערק אויסגעשטעלט אין פֿרעסטיזשפולע מוזייען און גאַלעריעס, צווישן זיי — די וויטני, אָלברַיט און קראַסלער מוזייען און די דאָנטאָון, העלער און קראַסנער גאַלעריעס.

דער מחבר איז פּראָפעסאָר פון דער געשיכטע פון קונסט אין האָפֿסטראַ אוניווערסיטעט (ניו=יאָרק).

די הונדערט בילדער וואָס געהערן היינט דעם אָקספֿאָרדער אינסטיטוט פֿאַר יידישער שפּראַך און ליטעראַטור זיינען געווידמעט די לויידענישן און יסורים פון דער מענטשהייט. די סצענעס וואָס אין זיי שטעלן מיט זיך פּאָר ניט בלויז יאָנים שרעקלעכע איבערלעבונגען אין פּוילן און רוסלאַנד; זיי האָבן געגעבן אָט אַזאַ האַפּט אַז מ׳זאָל זיי אויפֿנעמען, לאָמיר אָנכאַפּן, אין שייכות מיט די שוידערלעכקייטן אין אונדזער איצטיקער צייט, צי בכלל וועגן דעם מענטשנס אוממענטשלעכקייט צום צווייטן מענטשן אויך ביי היינטיקן טאָג. זיינע וווערק שטראָמען אַרויס פון אַן אומרואיקער נשמה און אַ טיפֿער זאָרג וועגן מענטשלעכע יסורים; זיינע פּאַרמען שרייען אַרויס מיט אַ שטילן כח׳ הדיבור, וועלכער זאָגט אָן קוים׳קוים אויף דער פּאַראַנעקייט פון האָפֿענונג.

„איך זע די נייטיקייט", האָט ער געשריבן, „אויסצוזוכן אַ שייכות צווישן האָפֿענונג און יאוש, קאָנצעפּציע און טואונג. אויף מיין לייוונט גיסן זיך צונויף פּאַקטן מיט חלומות, די סוביעקטיוויט וועלט און די וועלט פונעם אַנדערן". יאָני פיין פּאַרמעסט זיך ניט אין זיינע בילדער ווידער אויפצושטעלן אַ רעפֿרעזענ׳ טאַטיוויע פּאָרשטעלונג פון די געשעענישן וואָס ער קען פון דער ערשטער האַנט נאָר וואָדעך: ער טייטשט זיי אויס אויף נייע, אינדיווידועלע אופנים און שטרייכט אונטער זיין בלב׳ ונפשדיקע שנאה צו דער אונטערדריקונג פונעם מענטשן. בשעת מעשה פֿראָקלאַמירט ער זיין אייגענע פרייהייט אַלס קינסטלער.

אָט שטייען זקנים, געשילדערט פונדער׳ נאָענט אין אַן אויסגעליידיקטן, קלענערן אָרט, איינגעבויגענע פון האָרעפֿאַשנע יאָרן, אויסגעשטאַטע אין גרויע טורמעדיקע קליידער. זיי ווערן געפֿיניקט, ווערן געטריבן צו יסורים און האָפֿענונגסלאָזיקייט דורך דער האַנט פון אומגעזעענעם תלין. אָדער זייערע פּנימער בלייבן פאַרהוילטע אין שאָטן אָדער זיי זענען זיך אָן מיט זייערע שיידימדיקע אויגן, וועלכע קוקן צו אונדז אַרויס מיט מוראהאַפֿטיקייט און אַנגסט. טייל שטייען נאָקעטערהייט, גייסטיק און פיזיש צעבראָכענע; טייל הענגען הילפלאָז פון אַ הילצערנעם צלם ווי צייגענע ליאַלקעס; אַנדערע ווידער קריכן אַרום איינזאַם אויף דער ערד און גלאָצן סתם אינדערלופטן. מער פון אַלצדינג באַאומרואיקט, וואָס מ׳זעט מלבושים אָן קערפּערס, מלבושים וואָס מאַרשירן אַרום פּלינקערהייט, אין אַ קאָלאָנע, אָדער שלעפּן גאָר איינער דעם אַנדערן. אין אַ פּוסטן צימער זעט מען אַ פּרוי אויף די קני. אירע אָנטוטעכצער דייטן אָן אויף אַ גוואַלדיקער אָפּגעלאָזנקייט. זי קוקט זיך אַ פּאָרכצומע אַרויפצוצו, עלעהיי זי וואָלט בעטן ביי גאָט אַ ישועה.

אומפּאַרגעסלעך איז דאָס פּיינלעך׳ פּאַדרייטע פּנים פון אַ באַבערדלטן מאַן וועלכער רעווועט מיט אַן אימהדיקער יללה. איבער זיין טונקעלן מויל, וואָס איז ענלעך אויך אַ הייל, זעען זיך אָן זיינע אויסשטאַרצנדיקע אויגן וואָס פּאַרכאָפּן אונדזער אויפמערק׳ זאַמקייט מיט אַ שיער ניט היפּנאָטישער קראַפט. דערצו דערבליקט מען אַזעלכע מאָדנע פויגלאַרטיקע באַשעפענישן, אפשר זיינען זיי גאָר במקומם פונעם מענטשן, וואָס זיינען צוגעקלאַפּט מיט טשווועקעס צו אַ וואַנט אָדער הכנעהדיק׳פּאַרטשעפּעטע אין אַ וואולקאַן פון שאַרפע קאָלירן: רויטע, בלויע, וויסע. די׳אָ אימאַזשן שילדערן די גאַנצע ברוטאַלקייט, דערנידעריקונג און פיניקונגען וואָס יאָני האָט איבערגעלעבט אין זיין יוגנט און געזען אין דער וועלט וואָס אַרום אים. דאָס שפּירט זיך אגב אויך אין דער באַמערקונג פון דיענאָ ריוועראַ, אַז:

> יאָני פיין גיט אַ גרויסן און אַ טיפֿן פֿלאַסטישן אויסדרוק צו זיינע קינסטלעריש׳ע אָפּרופן אויף די געשעענישן אין וועלכע ער איז אַליין געווען אַ טייל. זיינע בילדער פּאַרמאָגן דעם שפּרודלדיקן כח פון זייערע טעמעס. יעדער טאָן און קאָליר וואָס ער

שטעלט צו איז אַן עמאָציאָנעלע וויבראַציע פֿאַר־זיך.

דערצו האָט יאָני אויך געשילדערט סצענעס פון תנ"ך, בתוכם: קין און הבל; יונה מיטן וואַלפיש, וואו די טונקעלע סטילאיזירטע פּאָרמע פון וואַלפיש שטייט אַ שוועבנדיקע איבער דער פאַלנדיקער יונה פיגור, אַלץ אַקצענטירט מיט שלאָגיקע געלן. די ביידע פּאָרמען ווערן אַקעגנגעשטעלט די בערשטלדיקע שטריכן פון בלויען און גרינעם, אויפֿגעלעבטע דורך וויסן און ברענענדיקע רויטן. יאָנים אייגנאַרטיקע סימבאָלן, רייכע מיט זייערע רמזים, זאָגן עדות אויף דעם קינסטלערס פֿערזענלעכקייט און זיין דורכדרינגענדיקן אינטערעס צו דער לאַגע פונעם מענטשן, צי היינט צי אַמאָל.

די פּאָרמען רעאַליזירן זיך אין שטאַרקע, דירעקטע, אָפּטמאָל ווערטיקאַלע פֿענדזל־שטריכן, אַרומגעצאַמטע דורך טונקל־עקספּרעסיווע קונציק־צוגעשטעלטע ליניעס וואָס צאַפּלען מיט כח־החיים. בכיוונדיק־בולטע פאַרקרימונגען גיבן צו די סימבאָלישע פּאָרמען אַ קדמוניש־אוראַלטן מהות. דאָ און דאָרט ווערט יאָני מער פּרטימדיק־פּרעציז, אָבער איינגעהאַלטענערהייט, נאָר געגנוג אויף איבערצוגעבן די פאַרצוויפלטע פּחדים און בענקענישן פונעם סובייעקט. און דאָ זעט זיך בולט קלאָר דעם קינסטלערס קענטעניש פון אַנאַטאָמיע, בפרט ביי די געלונגענע שילדערונגען פון דעם גוף, דעם קאָפּ און די גלידער.

שטורמישע קאָמבינאַציעס פון פאַרבן פאַרשטאַרקן די פסיכאָלאָגישע ווירקעוודיקייט פון זיינע קאָמפּאָזיציעס. רייניקייט פון די קאָליר־ן און זייערע צוויישן־באַציאונגען קומען אָנווייזן אויף אַן עמאָציאָנעלער באַפאַרבונג וואָס עלעקטריפיצירט דעם לייוונט מיט אַן אויפֿריים־קראַפט. יאָני דריקט אוים זיינע אינעווייניקסטע שפּירענישן מיט אַן ענערגישן, שיער ניט בעל־מלחמהדיקן מעטאָד פון אַ קינסטלערישער „אַטאַקע" וואָס לאָזט איבער אַיעדן שטראָך אומגעענדערט, בראשיתדיק. די קאָליר־ן ווערן באַפרייט פון אַוועלכער ניט איז דעסקריפּ־טיוער פונקציע, ווייל זיי זינגען אַלע אינאיינעם און ווערן באַלעבט מיט פֿערזענלעכער באַדייטונג. דער דינאַמישער אייבערפלאַך פונעם לייוונט פאַרוואַנדלט זיך אין אַ פראָטאָקאָל, אַ פיינלעך־לעבהאַפּטיקן פראָטאָקאָל, פון די אינטענסיווע איבערלעבונגען און זכרונות וואָס זיינען איינגעקריצט אין זיין מח. דאָס אָנשטרייכן פאַרשיידנאַרטיקע אייבערפלאַכן און שאַרף־קאָליריקע סכעמעס, וואָס ווערן קראַפטיק אויסגעבויט מיט דרייסטע פענדזל־שטראָכן, שטאַמט אפשר פון יאָנים יאָרן אין מעקסיקאָ, וואו ער האָט זיך פאַרטיפט אין די אומבאַגרענעצטע ענערגיעס פון אַזעלכע קינסטלער ווי קיווערא, טאַמאַיאָ, און סיקיראָס. פונקט ווי אָט־די מעקסיקאַנער האָבן געשאַפֿן בילדער גרויסע ווי פרעסקעס, אָט אַזוי־אָ האָט זיך יאָני אויסגעקליבן לייוונטן וואָס זיינען צען פום און מער די גרייס. טאַקע זיין גאונות ביים אָפּרופן זיך אויפן גייסט פון אונדזער עפּאָכע און איר אונטערדריקונג פונעם מענטשן, באַ־שענקט זיינע ווערק מיט אַזאַ טיפקייט אין דער באַדייטונג, און בשעת מעשה באַווייזן די ווערק צו האָבן פאַרן אויג אַן עסטעטישע צוציאונג.

יאָני פיין איז אַ קינסטלער פון זעלטענער אָרנטלעכקייט און קראַפט. ער פאַראייניקט, פון איין זייט, אַ חומר וואָס פראָווואָצירט דעם צוקוקער צו טיפער מחשבה און, פון דער צווייטער זייט, בלייבט געטריי דער סענסועלער פרייד פון מאָלן. האַלטנדיק זיך אומאָפּהענגיק לגבי די אַלע מאָדערנע באַווענונגען און באַגריפן, פאָלגט ער נאָך מיט באַהאַרצטקייט זיין אייגענער וויזיע. אָט דאָס האָט טאַקע געפירט צו שלימותדיקייט און בשעת מעשה צו אַ ריין פערזענלעכן סטיל. שוין מער ווי אַ האַלבער יאָרהונדערט וואָס יאָני פיין שאַפט רייכע, אינאָוואַטאָרישע

לייוונטן פון אומאָפגעפרעגטער אָריגינעלקייט און קוואַליטעט. „אַזוי ווי אַלע ווערטפולע מענטשן", האָט רופינאָ טאַמאַיאָ געשריבן, „קומט ער אָן באַשיידענערהייט, נאָר אין דער זעלביקער צייט, אַ זיכערער מיט זיין גורל וועלכן ער האָט אַוועקגעשאָנקען זיין גאַנצן כח".

פון זינט זיין פענסיאָנירונג אַלס פּראָפעסאָר האָט יאָני געשאַפן אויך ווערק פון פּראָזע און פּאָעזיע אויף יידיש וואָס האָבן אַרויסגעפֿונען באַוואונדערונג מצד דעם לייענער און די קריטיקער. ער האָט בפירוש דערגרייכט אַ פולע און באַרייכערנדיקע מדרגה פון שאַפונג וואָס דרינגט אַריין, קראַפטיק און אומפאַרמיטלט, בלב אדם — אין דער נשמה פונעם מענטשן.

דער קינסטלער און זיין צייט

יאָני פיין

די מענטשלעכע פיגור

די מענטשלעכע פיגור אין דער קונסט איז קיינמאָל ניט געווען קיין בלינדע קאָפּיע פון דער נאַטור. דער קינסטלער אין דער געשטאַלטונג פון דער פיגור האָט געוואָלט ענטפערן אויף דער פראַגע: וואָס שטעלט מיט זיך דער מענטש פאָר? זיין ענטפער איז געווען אין איינקלאַנג מיט דעם באַגריף, וואָס די קולטור פון זיין צייט האָט געזען אָדער באַמיט זיך צו זען אין מענטשן. די קולטור, מיט אַנדערע וועלטער, האָט דיקטירט וועלכע פּרטים דער קינסטלער זאָל אויסקלייבן פאַר זיין פיגור, און אויף וועלכן אופן ער זאָל זיי נוצן ביים פאַרבינדן זיי. מיט איין וואָרט, דאָס קינסטלעריש „זען" איז באַשטימט געוואָרן דורך אַ געוויסער אידעאָלאָגיע און דערפאַרונג, וואָס האָט זיך ניט געריכטן באַוואוסטזיניק אָדער אומבאַוואוסטזיניק, מיט דער אָביעקטיווער פערצעפּציע.

אַ פיגור וואָס פאַרקערפערט די אידעע, אַז דער מענטש איז אַ סימבאָל, האָט אויסגעזען אַנדערש ווי אַ פיגור וואָס האָט פאַרקערפערט די אידעע, אַז אַ מענטש איז די העכסטע אַנטוויקלונג אין דער נאַטור. דער „פּסיכאָלאָגישער מענטש" האָט אויסגעזען אַנדערש פון דעם „קלאַסן מענטש", און דער „רעאַליסטישער" — אַנדערש פון דעם „אידעאַליסטישן", אָדער „ראָמאַנטישן"; דער „אימפּרעסיאָניסטישער" — אַנדערש פון דעם „עקספּרעסיאָניסטישן" א. א. וו.

דער צוואַנציקסטער יאָרהונדערט האָט דעם קינסטלער ניט צוגעשטעלט קיין אַרומנעמענדיקע אָדער פירנדיקע קאָנצעפּציע פון

מענטשן. אויף דער פראַגע: וואָס שטעלט מיט זיך דער מענטש פאָר? — זיינען געקומען אַ סך סתירותדיקע ענטפערס, אָדער די פראַגע איז געבליבן העגנגן אינדערלופטן בכלל, אָן אַן ענטפער.

דער קינסטלער איז אויסגעשטעלט געוואָרן אויף זיין אייגענעם ענטפער, און — היות ווי ער האָט אין דער מערהייט פאַלן ניט געמאָלט אויף קיין באַשטעלונג — איז ער אויך אויסגעשטעלט געוואָרן אַליין, אָדער מיט דער הילף פון אַ קונסט־העגדלער, אויף צו געפינען דעם אָפּנעמער פון זיינע בילדער.

ער איז קיינמאָל אין דער געשיכטע ניט געווען אַזוי פריי, אַזוי אומאָפּהענגיק און אַזוי איינזאַם. די טאָטאַליטאַרע רעזשימען האָבן דעם קינסטלער יאָ צוגעשטעלט אַ קאָנצעפּציע פון מענטשן און גרייט געווען אים צו שטיצן פאַרן דינען איר. אָבער דאָס דאָזיקע קאַפּיטל געהערט ניט צו קונסט, נאָר צו דעם פּראָפּאַגאַנדע מאַטעריאַל פון פּאָליטישע סיסטעמען אינעם גאַנצן פאַר מאַכט.

פון אַ וואַנדערער אָן אַ דאַך איבערן קאָפּ, וועדליק דעם סטאַטוס אין פרייַע לענדער, איז דער קינסטלער אונטער טאָטאַליטאַרע רעזשימען געוואָרן אַן אַרעסטאַנט אָן אַ הימל איבערן קאָפּ.

די היסטאָרישע דערפאַרונג

די היסטאָרישע און קולטורעלע אַנטוויקלונג פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט צווינגען דעם קינסטלער אין איין וועג, מעסטן און רעווידירן איינגעשטעלטע באַגריפן, צילן און אָפּטמאָל אַפילו ווערטן. דער אויפקום אין אונדזער צייט פון אַזויפיל קינסטלערישע „איזמען", ביזן רעוואָלט, וואָס האַלט אין איין באַנייען זיך, קענן דעם „קינסטלערישן" אין דער קונסט, איז דער בעסטער באַווייז.

דער קינסטלער איז ניט מחויב צו דערטראַכטן זיך צי די מענטשלעכע געשיכטע האָט אַ זין און אַ ציל, אָבער זיין ווערק מוז האָבן אַ מאָלערישן זין און ציל, ווייל זיין בילד איז, אין קעגנזאַץ צו געשיכטע, ניט קיין אַנטוויקלונגס־פראָצעס, נאָר אַ וויזועלער אויספיר. די קאָנטראַסטן פון קאָליר, באַוועגונג, רו, ליכט, שאָטן מוזן געפינען זייער אָרט אין איין קאָמפּאָזיציע. אַ בילד אָן דער גאַנצקייט פון אַ קאָמפּאָזיציע איז ניט קיין בנין, נאָר מאַטעריאַל פאַר אַ בנין, אָדער אַ צעפאַלענער בנין. אויך די פּאַרמעלע עלעמענטן פון דעם בילד: די רעכטע און לינקע זייט, דער אייבערשטער און אונטערשטער ראַנד פון דער לייוונט, אָדער פון יעדער אַנדער פּאָרם פון לייוונט, קען ניט באַהאַנדלט ווערן בלויז ווי אַ טעכנישע גרענעץ; אַלע טיילן מוזן ווערן אַן אינטעגראַלע טייל פון דער קאָמפּאָזיציע.

פּנים על פּנים מיט די כאַאָטישע עלעמענטן פון לעבן, דאַרף ניט די

קאָמפּאָזיציע באַטראַכט ווערן ווי אַ „פּרואוו צו אַנטלויפן פון דעם ווירקלעכן און רעאַלן". דער צוריקטריט פון לעבן און דאָס נעגירן פּיינלעכע דערפאַרונגען איז קיינמאָל ניט געווען דער טרייב־כח פון דער גרויסער קונסט. פונקט פאַרקערט — די גרוסע אָדער, בעסער געזאָגט, די פּרישע, זיך־באַנייענדיקע קונסט, האָט אַלעמאָל פּרובירט פאַרוואַרפן אַ הענג־בריק איבערן תהום פון קאָנטראַסטן. וואָס טיפער די קונסט האָט דורכגעלעבט און אויפגענומען די קאָנטראַסטן, אַלץ מער מי און אויסדוייער איז אַריינגעלייגט געווארן אין דער סאָלידקייט פון דער הענג־בריק.

דאָס בילד איז ניט בכח צו פאַרשיטן דעם תהום, אָדער אַפילו צוזאָגן, אַז די בריק איז פערמאַנענט. דער קינסטלער קען בלויז אַרויסברענגען דעם דראַנג פון פראַגמענטן און קאָנטראַסטן צו ווערן אַ טייל פון אַ גאַנצקייט און ער נעמט אָן, באַוואוסטזיניק אָדער אומבאַוואוסטזיניק, אַז דער דאָזיקער דראַנג אין אים איז אַ טייל פון קאָסמישן דראַנג.

די רגע, וואָס דער קינסטלער פרובירט צושטעלן קאָנקרעטע ענטפערס צו טעגלעכע פראָבלעמען, באַטרעט ער דאָס לאַנד פון פראָפאַנדע. אָלץ פירט דאָרט צו אַ פאַרמעסט מיט אַ קאָנקרעטן קעגנער און צו אַ קלאָר פאָרמולירטן נצחון.

די קונסט האָט ניט, אין בריטערן זין, קיין קאָנקרעטן קעגנער אין קיין קלאָר פאָרמולירטן נצחון. יצירה איז געראַנגל קעגן אינערציע, קעגן איזאָלאַציע, קעגן ספקות, קעגן ניט ווערן, קעגן אומזין, אָבער אָן די עלעמענטן וועלכע קונסט פרובירט גובר זיין, וואָלט קיין קונסט ניט געווען. אין דעם זין איז קונסט פאַראַלעל צום לעבן וואו אָן פאַרגאַנג איז ניטאָ קיין אויפגאַנג און אָן וועלקן קיין וואַקסן. און דער נצחון אין קונסט ווי אין דער נאַטור איז טראַנספאָרמאַציע רעאַליזירט אין איבערצייגנדיקע פאָרמען.

קונסט דערגרייכט דאָס צו וואָס דאָס לעבן ציט זיך — האַרמאָניע.

אָן קונסט וואָלט יעדע לעבנס־קאַטאַסטראָפע געווען ענדגילטיק, יעדער טויט — פערמאַנענט און יעדער „ניין" — דער שטאַרקסטער אַרגומענט.

קונסט איז טרייסט ניט דורכן צושטעלן אידעאָלאָגיע, נאָר אין געבן אַ פּאָרם דעם דראַנג צו וואַקסן. אין לעצטן סך־הכל, וויל קונסט פאַרוואַנדלען דאָס לעבן אין אַ קונסט־ווערק. איז דאָס מעגלעך?

אין פראַקטישן לעבן זיינען אוטאָפּיעס אָפטמאָל גורם, ווי די געשיכטע פון אונדזער יאָרהונדערט ווייזט, די שוידערלעכסטע קאַטאַסטראָפעס.

אָבער קונסט איז געמאַכט פון דעם מאַטעריאַל פון אוטאָפּיעס. דאָס בילד איז בלויז אויסערלעך אַ פיזישער פאַקט. אינערלעך איז דאָס אַ סימבאָל פון לעבן.

דער ביאָלאָגישער פסק־דין ווערט דאָרט דערהייבן צו דער מדרגה פון אַ מתנה.

ס׳וואָלט געווען נאַאיוו צו גלייבן, אַז אַלע באַנייאונגס־פּראָצעסן אין דער קונסט קומען בלויז פון די אינערלעכע באַדערפענישן פון דער קונסט אַליין. קונסט רעאַגירט אויף די שטורעמס פון לעבן און איז פון זיי באַווירקט. אָבער די רעאַקציע צום נעכטיקן שטורעם, ווי ווערטפול זי זאָל ניט זיין, וועט ניט אויסהאַלטן דעם אָנגריף פון דעם היינטיקן. דער היינטיקער שטורעם רופט אַרויס אינעם קינסטלער אַ היינטיקע רעאַקציע. אַוודאי האָט דער היינטיקער היסטאָרישער שטורעם, פונקט ווי די היינטיקע וויכטיקע קונסט־ריכטונג, שותפותדיקע עלעמענטן מיט נעכטיקן שטורעם און מיט דער נעכטיקער קונסט.

און דאָך זיינען זיי קיינמאָל ניט אידענטיש. דער בעסטער באַווייז איז דער פאַקט וואָס קיין שום „ספּעציאַליסט" גיט זיך ניט איין פאָרויסצוזאָגן די צוקונפט אויפן סמך פון זיינע פאָרשונגען אָן צו באַגיין קאַרדינאַלע (שרייענדיקע) טעותים.

ניטאָ קיין סיסטעם פאַר איבערראַשונגען, אויסנאַמען, און צופעליקייטן. אָבער אָן זיי איז ניטאָ קיין אַנטוויקלונג.

קונסט אָן איבערראַשונגען איז אַ פאָרמעלע; אָן אַ היסטאָרישער פערספּעקטיוו איז זי אַ דעקאָראַציע.

(און דאָ איז אפשר כדאַי צוצוגעבן: יעדער „ספּעציאַליסט" וואָס באַמיט זיך אין יעדער איבערראַשונג, אין יעדן צופאַל און אויסנאַם צו זען אַ פּעלער אין חשבון, וואָלט געדאַרפט אַריינבליקן אין דער קונסט וואו קיין שום חשבון איז ניט ענדגילטיק).

די וואַנט און דער אָריזאָנט

די וואַנט אין מאָלעריי, ווי אויך אין סקולפטור, האָט מיט זיך פאָרגעשטעלט ניט בלויז אַ באַקוועמען הינטערגרונט. זי האָט רעפּרעזענטירט די געזעלשאַפטלעכע פאָזיציע פון דער פיגור. די וועגט, אָדער די קאָמבינאַציע פון די אַרכיטעקטור עלעמענטן, איז קיינמאָל ניט איזאָלירט געווען פונעם בנין וואָס האָט געהאַט אַ רעליגיעזע אָדער מלוכהשע פונקציע. צווישן דער פיגור, דער וואַנט און דעם בנין איז אין די וויכטיקע קונסט־ווערק דאָ ניט נאָר אַ פּאָרמעל־סאָציאַלע שייכות, נאָר אויך אַ טיף־עסטעטישע.

אַריינגעבראַכט אין אַ בילד, האָט דער אָריזאָנט אויף אַ נאַטירלעכן אופן פאַרביטן סופּיט, וואַנט און פאַדלאָגע מיט הימל און ערד. די וואַנט און איר אויסווירקונג האָט פאַרלוירן איר דאָמינירנדיקע ראָלע; דער אָריזאָנט איז ניט געווען קיין טייל פון בנין, ער איז געווען אַ טייל פון דער לאַנדשאַפט. אַזוי לאַנג ווי די וואַנט אָדער דער פלאַכער גאָלדענער

הינטערגרונט האָט דאָמינירט אינעם בילד, איז די שייכות צווישן איין מענטשן און אַ צווייטן געווען רעגולירט דורך טעאָלאָגישע אָדער פאָליטישע מאָסן. דער הייליקער איז געווען פון אַ גרעסערן מאַסשטאַב ווי דער קיניג, און דער קיניג — גרעסער (אין זיין פיזישן פאַרנעם) ווי אַ געווײַנלעכער בשר־ודם.

דאָס אַרײַנפירן דעם מענטשן אין אַ וועלט פון אָפענע שטחים האָט דעם קינסטלער געשטעלט פאַר דער אויפגאַבע: ווי אַזוי צו געפינען אַ מעטאָד פאַרן מאָלן די ווײַט? די טעאָריע פון פערספּעקטיוו האָט די פראַגע געלייזט, און מיטאַמאָל האָט דער קינסטלער געקענט מאָלן די פיגורן אין זיין בילד ניט וועדליק פאָליטישע אָדער טעאָלאָגישע קאָנצעפּציעס, נאָר אין איינקלאַנג מיט זיין וויזועלער דערפאַרונג. צו דער התּפּעלות פון מאָלן פיגורן אין אַן איבערצייגנדיקן פיזישן שטח איז געקומען דער אינטערעס צום „אינערלעכן שטח" — צו די געפילן.

דאָס דערהייבן דעם האָריזאָנט אין דער ריכטונג פונעם אייבערשטן ראַנד פון דער לייוונט אָדער דאָס אַראָפּלאָזן אים איז געווען מער ווי אַ טעכנישע אינאָוואַציע. דער נידעריקער האָריזאָנט האָט דערהויבן די פיגור, געמאַכט זי דאָמינירנדיק אויף דער לייוונט. און פאַרקערט — וואָס העכער דער האָריזאָנט אַלין קלענער איז די פיגור, אַלין מער איז זי אינטענסיוו אין דער לאַנדשאַפט. דער האָריזאָנט איז אין דעם פאַל געווארן אַ שליסל צו דער ראָל פון מענטשן אין דער געשיכטע.

אין דער וויטערדיקער אַנטוויקלונג האָט דער קינסטלער געמומען אָפּערירן מיט עטלעכע האָריזאָנטן אינעם בילד. אויף אַזאַ אופן האָט ער דערגרייכט צוויי זאַכן: די שטחים האָבן באַקומען מער פאַרב און זיי האָבן אָנגענומען דינאַמישקייט.

אַ טראָט וויטער — און דער האָריזאָנט איז אינגאַנצן עלימינירט געווארן. אָבער דער קינסטלער האָט זיך אין דעם פאַל ניט אומגעקערט צוריק צו דער וואַנט. אַ שטח אָן דעם האָריזאָנט האָט אויסגעדריקט די אומענדלעכקייט פון רוים, דער קינסטלער איז געווארן אומבאַגרענעצט. דער פּאָרגרונט און הינטערגרונט זיינען פאַרשוואונדן. אַ פאַרפלאַכטער שטח האָט אויך געצוואונגען צו פאַרפלאַכן די פּאָרמען אין אים, כדי זיי זאָלן „ניט אַרויספאַלן" פונעם בילד. דער קינסטלער האָט מיטאַמאָל דערפילט, אַז דער נייער שטח — וואָס האָט ניט קיין הינטערגרונט און האָט ניט קיין פאָרגרונט אין די נייע פאָרמען וואָס זיינען ניט באַווירקט פון קיין שום גראַוויטאַציע — האָבן אים צוגעשטעלט אָן אַ שיער נייע מעגלעכקייטן. ער האָט זיך מער ניט געדאַרפט רעכענען מיט קיין שום פיזישע געזעצן פון דער נאַטור, ער האָט געקענט דירעקט, אָן זיך אָפּ־שטעלן און אַפילו אָן צו פאַרקלערן זיך, מאָלן שפאַנונגען, קאָנפליקטן, אימפּולסן, ריטמען און וואַריאַציעס. ער האָט אַפילו געקענט גיין וויטער און דערלויבן דעם פּענדזל, אים פירן ביי דער האַנט אין די פאַרב־פלעקן ניט צוימען מיט ווערטער אין לאָגישע אויסטייטשן.

און אַזוי האָבן געגומען זיך אַנטוויקלען אָפטמאָל פֿאַראַלעל, און אָפטמאָל שטויסנדיק איינע די צווייטע, דריי הויפּט־ריכטונגען: פֿיגוראַטיוועס עקספֿרעסיאָניזם, אַבסטראַקטע מאָלעריי און אַן אַנטי־פֿיגוראַטיוועס.

וועלכע פון די דריי האָט צום טיפֿסטן פֿאַרשטאַנען די דערפֿאַרונג פון צוואַנציקסטן יאָרהונדערט און איר געגעבן דעם שטאַרקסטן פֿלאַסטישן אויסדרוק?

אויף דער פֿראַגע איז שווער צו ענטפֿערן, און ס׳איז אַפֿילו שווער צו באַשטימען, צי די גרעסטע צאָל קינסטלער האָבן זיך מיט איר פֿאַרנומען.

איין זאַך איז אָבער, וועדליק מיר, קלאָר: אין פֿראַגמענטירטער געזעלשאַפֿט און אין אַ וועלט פון ניט אויסגעלעבט אין זיך באַנייענדיקע קאָנפֿליקטן פון אַ פּאָליטישן, רעליגיעזן און קולטורעלן כאַראַקטער איז עפּעס שווער צו דערוואַרטן.

און דאָן קומען מיר צו דער צווייטער פֿראַגע: איז מעגלעך אין אונדזער צייט אַזאַ זאַך וויַ אַ קינסטלערישע סינטעזע?

און דאָן אַ בייפֿראַגע: איז נייטיק אַזאַ זאַך וויַ אַ סינטעזע?

אַזוי לאַנג וויַ די קונסט אין אונדזער צייט איז אָפּהענגיק פון דעם קונסט־מאַרק, איז די דאָזיקע פֿראַגע בלויז אַ רעטאָרישע.

דער מאַרק איז פֿאַראינטערעסירט אין שפּאָגל־נייקייט, אין סענסאַציע, אין ווערק געבויט אויף קאָלקולירטע עקסטרעמען. וואָס טיפּער דער תהום צווישן ריכטונגען אַלץ מער אָרט פֿאַרן דעקלאַמאַטאָרישן און אַלץ וויניקער פֿאַרן סענסיטיוון.

דער דראַנג פֿאַר אַ סינטעזע ווי אַ לאָזונג פֿאַר עפּעס נייעס וועט ברענגען בלויז אַ קאָמפּראָמיס וואָס איז דער גרעסטער שונא פון קונסט.

אַ נאַטירלעכע סינטעזע קען בלויז קומען ווען די קונסט וועט זיך באַפֿרייען פון דעם דיקטאַט פון דעם קונסט־מאַרק.

איז דאָס מעגלעך?

דאָס אוממעגלעכע האָט זיך קיינמאָל ניט אומגעדרייט מיט דער פֿלייצע צום קינסטלער.

The Yiddish Pen 25

monthly for literature
and research

August 1996

Editor:
Dovid Katz

Managing Editor:
Gennady Estraikh

Editorial Board:
Majer Bogdanski
Elyakum G. Klepfish
Dov-Ber Kerler

Correspondence:

The Yiddish Pen
Golden Cross Court
4 Cornmarket
Oxford OX1 3EX
England

rates:

£33 ($49) a year
worldwide by air

Telephone:
(+) 44 1865 798989

Fax:
(+) 44 1865 798987

Email:
yiddishstudies@
oxf-inst.demon.co.uk

Published by the
Oxford Institute
for Yiddish Studies

Registered Charity No 1045738
IRS No 11—3273541

Founded by the
Tabatznik family in
memory of Yiddish
author and educator
Mendel Tabatznik
(1894 — 1975)

© Three Sisters Press

Poetry

Yonia Fain:
I see myself 1

Criticism

Emmanuel S. Goldsmith (New York):
The worlds of Yonia Fain 6

Prose

Yonia Fain:
A table for two 10
The unknown woman 15

Criticism

Robert Myron (New York):
Yonia Fain and his art 25

Art

Yonia Fain:
The painter and his time 29

Front cover:

Yonia Fain (Oxford 1995). Photo by Isidro Ramirez.

Back cover: Yonia Fain, "The four horsemen of the Apocalypse".

Yonia Fain was born in Kaminetz-Podolsk, Ukraine, in 1914, and grew up in Dniepropetrovsk. In 1923, the family moved to Vilna, then part of Poland. He studied at a Yiddish secular school and, later, in the art department of the University of Vilna. From 1936 to 1939, Fain lived in Warsaw where he taught art and Yiddish literature. During the war, he was detained by the Soviets, escaped to Japan and was deported to Shanghai where he lived for five years until liberation brought him to Mexico. Whilst living in Mexico he had an exhibition at the Palace of Fine Art in Mexico City and painted a 600 square foot mural dedicated to the victims of war. In 1952 he moved to New York City where he eventually became professor of art at Hofstra University. His work has been exhibited at the Whitney Museum of Modern Art in New York.

Yonia Fain is a well-known Yiddish poet and short story writer, and the winner of many prestigious prizes in Yiddish literature, including the Itsik Manger Prize. He heads New York's Congress for Jewish Culture and is editor of the world's oldest Yiddish periodical, the *Tsukunft*. His best known Yiddish books are *Beloved Strangers* (poems, Yisroel Bukh Press: Tel Aviv 1983) and *New York Addresses* (stories, Three Sisters Press: Oxford 1995).

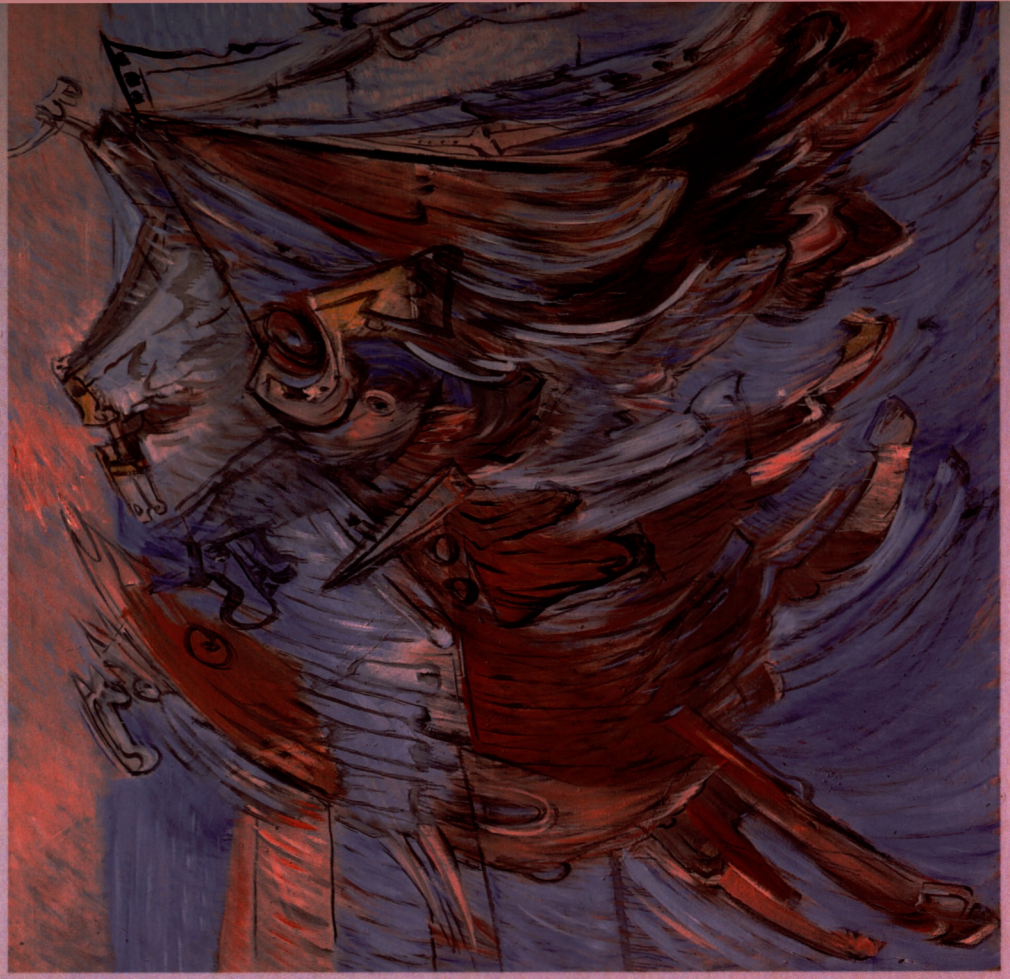

די פען

25

אלול תשנ"ז חודשלעכער זשורנאַל פאַר ליטעראַטור אויגוסט 1996